МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему **«ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.2313-сп
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньої програми «Соціальна педагогіка»
Т. В. Дадінська

Керівник: старший викладач кафедри
соціальної педагогіки та спеціальної освіти
_____ Н. В. Соха

Рецензент _____
_____

Запоріжжя

2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«____»_____2024 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Дадінській Тетяні Вячеславівні

1. Тема роботи: «Формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності»
керівник роботи Соха Н. В.
затверджена наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 року № 1447-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) розкрити зміст базових понять дослідження; охарактеризувати педагогічну сутність і виховне значення дозвіллєвої діяльності в процесі формування соціальної активності студентів; розробити модель формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності; виявити та обґрунтувати педагогічні умови формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності; визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості соціальної активності студентів; провести експериментальну роботу з формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

5. Перелік графічного матеріалу: рисунок «Модель формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності»; 4 рисунка, 2 таблиці – з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Соха Н. В.		
Розділ 1	Соха Н. В.		
Розділ 2	Соха Н. В.		
Висновки	Соха Н. В.		

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Написання вступу	грудень	виконано
3	Робота над першим розділом	січень-квітень	виконано
4	Робота над другим розділом	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатку	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Дадінська Т.В.

Керівник роботи _____ Соха Н. В.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Лещенко О. Г.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 104 с., 5 рисунків, 2 таблиці, 65 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

Об'єкт дослідження: процес формування соціальної активності студентів.

Предмет дослідження: педагогічні умови, форми та методи формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

Методи дослідження: теоретичні: теоретичний аналіз, систематизація, порівняння, зіставлення, узагальнення наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження; емпіричні: бесіда, спостереження, самооцінювання, анкетування, тестування, педагогічний експеримент.

Теоретичне значення дослідження: уточнено сутність поняття «соціальна активність студента»; визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності; уточнено критерії та показники соціальної активності студентів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці моделі формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності. Матеріали роботи можуть бути використані організаторами соціально-виховної роботи зі студентами, кураторами академічних груп, керівниками органів студентського самоврядування, працівниками студентських соціальних служб із метою оптимізації процесу формування соціальної активності студентів.

Галузь використання: заклади вищої освіти.

АКТИВНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ. СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТА, ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОЗВІЛЛЯ, ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОЗВІЛЛЄВА КУЛЬТУРА, ВИХОВАННЯ.

SUMMARY

Dadinska T. V. Formation of Social Activity of Students in the Process of Leisure Activities.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, a list of used literature (65 names), 3 addenda on 9 pages. The volume of the qualification work is 104 pages, of which 81 are the main text.

The purpose of the study is the theoretical justification and experimental verification of pedagogical conditions for the formation of social activity of students in the process of leisure activities.

Object of research: the process of forming students' social activity.

The subject of the study: pedagogical conditions, forms and methods of forming the social activity of students in the process of leisure activities.

The research tasks:

1) reveal the content of the basic research concepts;

2) to characterize the pedagogical essence and educational value of leisure activities in the process of forming students' social activity;

3) to develop a model of the formation of social activity of students in the process of leisure activities;

4) identify and substantiate the pedagogical conditions for the formation of social activity of students in the process of leisure activities;

5) determine the criteria, indicators and characterize the levels of formation of students' social activity;

6) conduct experimental work on the formation of social activity of students in the process of leisure activities.

Research methods: theoretical: theoretical analysis, systematization, comparison, comparison, generalization of scientific literature to determine the conceptual and categorical research apparatus; empirical: conversation, observation, self-assessment, questionnaire, testing, pedagogical experiment.

Part 1 “Theoretical foundations of the formation of social activity of students in the process of leisure activities” the essence of the concept of social activity of students is revealed, leisure activity is considered as a means of forming the student’s social activity, the educational content of leisure activity is revealed.

Part 2 “Experimental work on the formation of social activity of students in the process of leisure activities” a model of the formation of social activity of students in the process of leisure activities was developed, the levels of formation of social activity of students were determined experimentally, the results of experimental work on the formation of social activity of students in the process of leisure activities were analyzed.

The materials of the work can be used by organizers of social and educational work with students, curators of academic groups, heads of student self-government bodies, employees of student social services in order to optimize the process of forming students’ social activity.

Keywords: activity, social activity. student social activity, creative activity, leisure, leisure activities, leisure culture, education.

ЗМІСТ

Вступ……...……...…...…… 8
Розділ 1. Теоретичні основи формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності……...… 13
1.1. Сутність поняття соціальної активності студентів…….. 13
1.2. Дозвіллєва діяльність як засіб формування соціальної активності студента…… 22
1.3. Виховний зміст дозвіллєвої діяльності……. 28
Розділ 2. Експериментальна робота з формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності…….. 42
2.1. Модель формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності……. 42
2.2. Визначення рівнів сформованості соціальної активності студентів…… 68
2.3. Результати експериментальної роботи з формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності…….. 81
Висновки…….…….…… 86
Список використаних джерел……...… 89
Додатки…….……...…. 96

ВСТУП

В умовах соціально-політичного оновлення України, подальших рішучих соціальних реформ досить актуальним є питання про формування громадянина нової формації, творчого і здатного до активної діяльності в різних сферах суспільного життя. У становленні такої особистості особливу роль виконує вища школа, у якій на засадах гуманізму та демократизації формується майбутнє нації, її суспільний і культурний генофонд.

У зв'язку з переходом до інноваційної системи освіти, запровадження компетентнісного підходу та реалізації нових вимог до якості підготовки випускників ЗВО одним із найважливіших завдань вищої освіти є формування соціальної активності майбутнього фахівця у навчально-виховному просторі закладу вищої освіти. При підготовці фахівця у системі вищої освіти досить багато уваги приділяється теоретичній складовій, від якої безпосередньо залежить ефективність та якість формування фахівця нового покоління. У свою чергу, виховний простір ЗВО недостатньо уважно розглядається як сфера практичного формування соціальної активності студента.

Проблеми формування, розвитку та стимулювання активності молоді, виявлення особливостей мотиваційно-потребової сфери соціально активної особистості розглядалися соціологами, педагогами та психологами у всі часи. Однак у різні періоди сформовані у суспільстві уявлення про активну особистість суттєво різнилися, й у дослідженнях різних років було зроблено спроби, з одного боку, здійснити аналіз змісту поняття соціальної активності, з іншого боку, позначити мотиви, які спрямовують і реалізують активність людини у соціально-значну діяльність.

Соціальна активність особистості виступає формою людської діяльності, свідомо орієнтованою на вирішення завдань, які стоять перед суспільством, класом, соціальної групою у цей історичний період.

Соціальна активність є не тільки суспільно необхідне явище, а й має

глибоко індивідуальний аспект, який потребує вивчення лише на рівні конкретного індивіда, конкретної людини.

Соціальна активність – це найважливіша стрижнева якість особистості, у якій відбивається її світогляд, прагнення бути причетною до справ суспільства, усвідомлення потреби та значимості своєї діяльності для суспільства, яке передбачає наявність необхідних знань і умінь і виявляється у інтенсивній ініціативній діяльності, участі в управлінні державою, роботі громадських організацій, у суспільно корисній праці у різних галузях науки, техніки, культури, в особистісно-перетворювальній діяльності, спрямованій на самовдосконалення відповідно до очікувань суспільства та відповідно до прагнення забезпечити високу ефективність та якість своєї суспільно-трудової діяльності.

Для суспільства соціально активність студентів – важливий ресурс прогресу, що забезпечує соціально значущі зміни. Для самого студента – внутрішня умова його самореалізації, самоактуалізації як суб’єкта, що перетворює навколишній світ

Аналіз наукових праць дозволив зробити висновок, що процес становлення соціальної активності студента буде найбільш ефективний у процесі фахової підготовки при організації дозвіллєвої діяльності.

Дозвіллєва діяльність студентів як соціально-педагогічне явище є важливою сферою життєдіяльності людини, що сприяє відновленню фізичних, емоційних та інтелектуальних сил у процесі перемикання з одного виду на інший. Тим часом сьогодні виявляються труднощі організації дозвілля, що породжене нестабільністю суспільства в цілому, кризою звичних норм і цінностей у житті людей у суспільстві, розширенням сфери дозвілля для вибору напрямків, форм і способів розваг, який не завжди позитивно розвиває характер.

Дозвіллєва діяльність у закладі вищої освіти є не тільки показником якості освіти і виховання, а й створює умови для самореалізації себе, як особистості, доповнює і розширює горизонти освітньо-виховного процесу,

допомагає студенту правильно і з користю для свого розвитку і своїх потреб проводити вільний час.

Пріоритетним завданням дозвіллєвої діяльності в освітньому закладі є створення розвиваючого середовища життєдіяльності на основі соціальної активності особистості.

У зв'язку з цим принципового значення набуває проблема використання дозвіллєвої діяльності студента, як засобу формування соціальної активності майбутнього соціального педагога.

Дослідження розвитку та формування соціальної активності молоді здійснені в різних аспектах: формування політичної, правової та громадянської активності (О. Бабенко, Н. Галустян, О. Матвієнко, В. Осташова, А. Рогоза та ін.); розвитку соціальної активності студентської молоді (Т. Баландіна, П. Кравчук. Б. Мар'єнко, М. Матвієнко, Ю. Матвієнко, В. Мокляк, П. Плотніков, С. Постанова, І. Степаненко, О. Сусська та ін.). У теорії соціальної педагогіки різні аспекти формування соціальної активності студентів відображено в дисертаційних дослідженнях Н. Грищенко, О. Кулінченко, Т. Лях, О. Севастьянової, Н. Сівак, С. Шашенко та ін.

Проблеми молоді та молодіжного дозвілля в Україні досліджено у працях І. Бекешкіної, М. Головатого, Е. Головахи, В. Оссовського, В. Перебенесюка. Важливе значення у вивченні проблем молодіжного дозвілля мають філософсько-соціологічні дослідження вільного часу і культури дозвілля, які знайшли відображення в працях І. Бекешкіна, А. Воловик, В. Перебенесюк, А. Решетніченко та ін.

Соціальному вихованню як складової частини соціальної педагогіки присвячені праці багатьох сучасних вчених, серед них В. Бочарова, М. Гур'янова, І. Клемантович, А. Мудрик, Л. Нікітіна, М. Плоткін, В. Семенов, Г. Філонов та ін.

До проблеми соціального виховання у сфері дозвілля і соціально-культурної діяльності в цілому звертаються як вітчизняні (Л. Акімова, С. Демьяненко, А. Жарков, Т. Кісельова, Ю. Красильніков, І. Новікова,

Ю. Стрельцов, В. Чіжиков та ін.) так і зарубіжні вчені (Ж. Дюмаседье, Т. Парсонс, К. Франер та ін.).

Проте, не дивлячись, що в наукових дослідженнях проблеми формування соціальної активності студентів є чималий доробок, потребують уточнення зміст, напрями і форми процесу формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності.

Отже, актуальність проблеми і її недостатня розробленість в теорії і практиці роботи закладів вищої освіти, зумовили вибір теми дослідження: «Формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

Об'єкт дослідження: процес формування соціальної активності студентів.

Предмет дослідження: педагогічні умови, форми та методи формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

Відповідно до визначеної мети нами були поставлені наступні **завдання дослідження:**

1. Розкрити зміст базових понять дослідження.
2. Охарактеризувати педагогічну сутність і виховне значення дозвіллєвої діяльності в процесі формування соціальної активності студентів.
3. Розробити модель формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.
4. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.
5. Визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості соціальної активності студентів.
6. Провести експериментальну роботу з формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

Методи дослідження:

- теоретичні: теоретичний аналіз, систематизація, порівняння, зіставлення, узагальнення наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження;

- емпіричні: бесіда, спостереження, самооцінювання, анкетування, тестування, педагогічний експеримент.

Теоретичне значення дослідження:

- уточнено сутність поняття «соціальна активність студента»;

- визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності;

- уточнено критерії та показники соціальної активності студентів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці моделі формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

Матеріали роботи можуть бути використані організаторами соціально-виховної роботи зі студентами, кураторами академічних груп, керівниками органів студентського самоврядування, працівниками студентських соціальних служб із метою оптимізації процесу формування соціальної активності студентів.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність поняття соціальної активності студентів

Аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури показав, що соціальний розвиток людини та соціально-економічний розвиток суспільства це два взаємопов'язані процеси, в яких люди формують свою соціальну сутність. Це фундаментальне положення про людину як активну діяльну істоту, формування якої відбувається у взаємозв'язку з працею, соціальним середовищем, самовихованням особистості, стало для нас важливою методологічною основою для дослідження проблеми соціальної активності студентської молоді [36].

Важливим напрямом, що забезпечує успішну соціалізацію особистості в нових умовах, готовність уміло долати труднощі, є формування соціальної активності людини.

Особливого значення набуває ця проблема в студентському віці, що пояснюється наявністю у людей даного віку великого потенціалу і схильності до соціально активної поведінки через психофізіологічні особливості.

За ситуації, коли наростає економічна напруженість, стає очевидним, що лише активна особистість спроможна успішно самореалізовуватися в різних сферах діяльності, може узяти на себе відповідальність за власне майбутнє і майбутнє своєї країни.

Здібності, як і м'язи, наростають тільки в регулярних практичних вправах розуму та інших якостей. А активність, як особливість особистості людини проявляється в енергійній, інтенсивної діяльності в праці, навчанні, в суспільному житті, різних видах творчості, у спорті, іграх, і т.п. [45].

У зв'язку з переходом сучасного суспільства до нових умов життя в

суспільній свідомості і відносинах відбулися значні зміни.

Для сучасного суспільства актуальним стає поняття «соціальна активність», її формування у студентів. Даний термін в сучасну епоху наповнюється новим змістом.

Поняття «активність», «активний» пов'язаний з проявом життєдіяльності організму. Активність – це «здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної і духовної культури. Активність особистості проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні. Інтегральна характеристика активності особистості – це активна життєва позиція людини, яка проявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настроєності на діяльність» [26]. Як свідчить дане визначення, активність проявляється в енергійній, інтенсивній діяльності у різних видах діяльності: праці, навчанні, спорті, іграх тощо. Обов'язковою умовою розвитку активності може бути різнобічна діяльність особистості, взаємодія з оточенням.

Соціальна активність (від лат. activus – діяльний, енергійний) – одна з характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта (особистості, соціальної групи, історичної спільноти, суспільства в цілому), що відображає рівень спрямованості його здібностей, знань, навичок, прагнень, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію потреб, інтересів, цілей та ідеалів [50].

У науковій літературі не існує однозначності щодо поняття «соціальна активність». Різне трактування породжене складністю самого поняття, зокрема, різноманітністю прояву його форм та варіантів. Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури дозволив розглянути явище, що вивчається, з позицій різних наук.

З позиції філософії соціальна активність – це поняття, «що відображає характер функціонування індивідів та соціальних груп у суспільстві» [22]. Соціальна активність пов'язана з перетворенням інтересу на фактор дії, з

пізнанням та цілепокладанням.

У філософському словнику соціальна активність – це поняття, що відображає функціонування індивіда в суспільстві і пов'язана з перетворенням інтересу в фактор дії, з пізнанням, целеполаганием і перетворенням дійсності, обумовлена діяльної природою людини, протиріччям між умовами існування і об'єктивними потребами особистості і спрямована на ліквідацію невідповідності між потребами і умовами буття людини [58].

У педагогічному словнику дається таке визначення активності особистості: «Активність особистості є діяльнісне ставлення особистості до світу, здатність виробляти суспільно-значущі перетворення матеріального та духовного середовища з урахуванням освоєння історичного досвіду людства» [57]. Соціально-педагогічний словник трактує соціальну активність як «інтегративну характеристику внутрішніх можливостей суб'єкта у провадженні діяльності, спрямованої на підтримку та розвиток соціальної цілісності» [20]. Так чи інакше, всі визначення підкреслюють діяльнісний аспект даного визначення, що дає можливість співіснувати в соціумі та самореалізовуватись у всіх сферах життя. Що стосується учнівської молоді, соціальна активність передбачає виховання в особистості організаторських умінь та інтересу до громадської роботи, відповідальності за виконання громадських доручень, ініціативності у поєднанні зі старанністю.

Поняття «соціальної активності особистості» в психологічному плані розкривається з погляду уявлень про природу якості особистості як системи дій, потреб і мотивів поведінки. Вчені відзначають, що соціальну активність як якість особистості, з одного боку, характеризують суспільно цінні мотиви, з іншого − активна поведінка, уміння не тільки пристосовуватися до обставин, а й враховувати і змінювати їх відповідно до засвоєних моральних вимог [13].

З іншої точки зору, соціальна активність – стійка властивість особистості і сукупність соціально значущих дій, спрямованих на інтенсивне, усвідомлене взаємодію з соціальним середовищем, яке здійснює в процесі внутрішньої (психічної) та зовнішньої (практичної) діяльності з перетворення себе і соціуму

відповідно до завдань суспільного розвитку [24].

Під громадською активністю В. Бехтерєв розуміє якість особистості, що виявляється у свідомості необхідності суспільно значимої діяльності і в готовності до цієї діяльності, в умінні діяти на загальну користь безкорисливо. На думку К. Абульханової-Славської, громадська активність особистості виявляється в її ставленні до діяльності, і полягає у здатності висувати нові суспільні завдання і справи, брати на себе відповідальність за їх вирішення і т.п. [10].

Соціальна активність реалізується у вигляді соціально корисних дій, під впливом мотивів, стимулів і механізмів, якими є суспільно-значимі потреби. Суб'єктом, носієм активності соціальної виступає людина, соціальна група, різні спільності.

Активність соціальна розглядається як суспільна властивість особистості, розвиток якої відбувається через систему зв'язків людини з навколишнім середовищем в процесі пізнання, діяльності і спілкування. Завдяки динамічності освіти, активність соціальна має різну ступінь прояву, яка залежить від співвідношення між соціальними обов'язками особистості в суспільно значимої діяльності і суб'єктивними установками на діяльність [57].

Поняття «соціальна активність» сьогодні трактується в широкому і вузькому сенсах.

Під соціальною активністю в широкому і вузькому сенсах розуміється якість, що відбиває рівень соціальності особистості, тобто її зв'язки з соціальним цілим, готовність діяти в інтересах суспільства, глибина прийняття суспільних інтересів, а у вузькому сенсі під соціальною активністю розуміється якість особистості, що виражає її зв'язки з певною соціальною спільністю [21].

Особливості формування соціальної активності студентів ЗВО визначаються, з одного боку, їх приналежністю до юнацтва, з іншого – особливістю такої соціальної групи як студентство, з третьої – специфікою одержуваної професії і пов'язаної з нею специфікою навчання у ЗВО.

Студентство є соціальною групою, що здійснює в процесі навчальної

діяльності підготовку до висококваліфікованої професійної діяльності.

Зміст студентської активності полягає в спрямованості діяльності молодих людей, яка визначається характером завдань, що вирішуються суспільством в різні періоди. Студенту притаманна специфічна спрямованість пізнавальної і комунікативної активності на розв'язання конкретних професійно орієнтованих задач.

За визначенням В. Смирнова, соціальна активність є міра, «виражає характер, масштаби проведених в ході і внаслідок цієї діяльності змін в середовищі і в самій особистості» [30].

Під соціальною активністю В. Титов розуміє ступінь реалізації потенційних можливостей, сутнісних сил і здібностей особистості в суспільно корисної діяльності, вираженої в конкретних результатах по перетворенню соціально-природного середовища. В. Мордкович зазначає, що змістовна сторона даного поняття полягає в тому, що соціальна активність є суттєвою соціальною якістю людини, його «діяльна сутність» [55].

Визначень соціальної активності можна навести безліч.

Серед перерахованих визначень відзначаються загальні тенденції: активність є якість особистості як суб'єкта діяльності, а соціальність підкреслює її спрямованість на діяльність і її суспільну значимість.

Сутність соціальної активності полягає в творчому відношенні до світу, яке об'єктивується в позитивній діяльності.

Науковці розглядають соціальну активність як свідоме, творче ставлення до життя, як глибоку і повну самореалізацію особистості; як мету і засіб розвитку особистості і як активність творчу; як рівень реалізації функціональних особливостей соціальної спільності, рівень загальної соціальності особистості, її внутрішні потреби, рівень прийняття цінностей суспільства [57].

В. Овчинников відзначає, що в основі соціальної активності – лежать потреби особистості, а всі інші категорії, що розкривають зміст та механізми її формування (інтереси, цілі, установки, орієнтації, стимули, мотиви і т.д.), так

чи інакше, виходять з потреб і висловлюють їх.

Встановлено, що більшість авторів (Є. Ануфрієв, Г. Арефьєва, О. Бабенко, О. Ковальов, О. Леонтьєв, В. Мордкович, В. Радул, В. Чолій та ін.) розкривають поняття «соціальна активність» у двох аспектах: як властивість соціального суб'єкта (інтеграційна, морально-вольова якість особи) і як соціально значущі дії (внутрішня готовність до виконання соціально-корисних дій) [25].

Аналіз наукової літератури дозволив нам утвердитися в думці про те, що соціальну активність необхідно розглядати як інтегроване особистісне якість, яка включає в себе два аспекти: соціальний аспект – накопичення соціальних знань, соціальних умінь, досвіду соціально значимої діяльності; особистісний аспект – відбитий в потребах, інтересі, спрямованості (мотиви), емоційно-ціннісних переживаннях, рефлексії, у відповідальному, позитивному ставленні до соціальної дійсності.

Особистість реалізує свою соціальність через активність, спрямовану в різні сфери суспільно значимої діяльності, в процесі якої відбувається її становлення.

У визначенні сутності соціальної активності велике значення має визначення її компонентів.

Л. Лиферов виділяє наступні компоненти соціальної активності:

- соціальна спрямованість (потреби, інтереси, мотиви, ціннісні орієнтації, світогляд і т.д.),
- соціально значущі якості особистості (колективізм, дисциплінованість та ін.) [1].

Т. Ільїна серед компонентів виділяє: соціальну спрямованість інтересів і устремлінь особистості, додаючи до нього ще один: активна діяльність з реалізації цієї спрямованості на практиці [14].

М. Румянцева виділяє три компоненти соціальної активності:

- ціннісні орієнтації,
- соціальна діяльність,

- соціальна позиція [9].

Проаналізувавши наукову літературу про структурні компоненти соціальної активності, ми спробували виокремити наступну структуру соціальної активності:

- потреба в діяльності, що реалізується в різних видах і визначальна її активність;

- інтереси, що представляють собою особистісні утворення, що інтегрують раціональне і емоційне початок;

- спрямованість людини на предмет і явища дійсності, а також і мотиви її дій та відповідальне ставлення до неї.

Розглядаючи соціальну активність через спрямованість людської діяльності, виокремлюють пізнавальну, творчу, громадянську, духовну, мистецьку, музичну, фізичну, рухову, комунікативну, трудову, інноваційну, правову, навчальну активність тощо. Важливо зазначити, що незалежно від видів активності, які є складовими соціальної активності, соціальна активність розглядається не лише як особистісна якість, а і як форма, спосіб діяльності [55].

В якості регулятора структури соціальної активності – представляють ті утворення, які є похідними від органічних складових ядра, тобто: соціальні знання, вміння, досвід соціально значимої діяльності, емоційно-ціннісні переживання, рефлексія, інтереси, потреби, мотиви.

Всі структурні компоненти соціальної активності особистості – взаємозалежні і взаємозумовлені, тому вона є цілісним, інтегрованим якістю особистості, що визначає її роль, місце і становище в суспільстві.

Теоретичними підставами осягнення змісту соціальної активності особистості виступають світоглядні та методологічні принципи, що зумовили комплекс основних її ознак:

- складових частин, що співвідносяться між собою як загальне («активність») і особливе («соціальна»);

- протиріч, що відбивають об’єктивність її сутності як наукового поняття

теорії, методики та організації дозвіллєвої діяльності;

- взаємних зв'язків з поняттями «соціокультурна взаємодія», «індивідуальна і колективна дозвіллєва діяльність».

З позицій структурно-функціонального підходу соціальна активність є системною якістю особистості, що формується на основі зовнішніх (суспільних) і внутрішніх (психолого-педагогічних) факторів і виявляється в різних сферах дозвіллєвої діяльності.

Класифікація функцій соціальної активності особистості, розроблена на основі провідної ідеї структурно-функціонального підходу, демонструє – науково-педагогічні дані про соціальні ролі особистості в різноманітних сферах дозвіллєвої діяльності [51].

До прямих функцій соціальної активності особистості, виділеним на основі критеріїв розрізнення видів зв'язків, віднесені такі класи її типологічної спрямованості, як:

- функції соціокультурної інтеграції особистості з суб'єктами соціальних спільнот і формацій у спільній діяльності;

- функції, що гарантують реалізацію провідних засобів дозвіллєвої діяльності;

- функціональні частини – види вираженості соціальної активності особистості.

Рушійною силою розвитку самої структури виступає видова диференціація функцій між:

- індивідуальною та колективною діяльністю,
- аматорською та професійною діяльністю,
- культурно-дозвіллєвою діяльністю.

Формування соціальної активності особистості визначається закономірностями, що діють у педагогічній системі соціально-культурної діяльності.

Методологічним критерієм ступеня достовірності їх виділення виступають концептуальні напрями гуманізації сучасної освіти.

Закономірності формування соціальної активності особистості:

- функціонування (постійна соціокультурна мобільність особистості, обумовленість особистісного саморегулювання педагогічними фактами, безперервний зв'язок форми і загально-педагогічного змісту соціальних проектів);

- еволюціонування (єдність культурного розвитку і саморозвитку особистості, зростання ступеня відкритості її світу культури, піднесення феноменального духовного ресурсу).

Соціальна активність студента – це особистісна якість людини, що визначається як характеристика її мотиваційно-ціннісної орієнтації і самоорганізації, її соціально спрямованої діяльності та поведінки. Показниками соціальної активності є вияв ініціативи і відповідальності, самостійність і незалежність, комунікабельність і безконфліктність у спілкуванні, прагнення надати допомогу і підтримку людям, винахідливість і творчість.

Соціальна активність розглядається як одна з найважливіших умов соціалізації особистості у процесі виховання, навчання і самовиховання, під час якого людина усвідомлює себе в суспільстві як особистість [35].

Результатом цього є засвоєння соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються якості особистості. Це поведінка у побуті, мова, здатність до творчості, сприйняття і засвоєння культури свого народу.

В умовах інтенсивних соціальних перетворень зовнішні умови, що визначають розвиток особистості, піддаються змінам. У зв'язку з цим усвідомлення особистістю суспільних явищ зумовлює чітке уявлення про цінності, що функціонують у суспільстві, оскільки в них акумульовано культурне багатство народу. Виявлення таких цінностей і розуміння їх соціальної значущості є досить складними процесами для молодого покоління. Важливу роль при цьому відіграє активність не лише на конкретному занятті, а і в самому процесі пізнання, оскільки знання, отримані без аналітико-синтетичної роботи, формальні та зумовлюють зміни процесів, пов'язаних із творчим виявом свідомості.

Подальший прогрес людства неможливий без активної діяльності його членів. Одним із найважливіших показників якості життя є соціальна активність особистості, яка дозволяє реалізовувати життєвий потенціал [20].

Соціальна активність формується і розвивається під впливом зовнішніх сил, а також завдяки внутрішнім силам людини. Пробудження таких сил, подолання соціальної пасивності є метою сучасної системи освіти.

Цілеспрямована взаємодія педагога і студента в навчальному процесі дозволяє формувати соціально активну особистість.

Таким чином, в контексті нашого дослідження соціальна активність студента це – складна інтегрована якість особистості, що виявляється в ініціативній, спрямованій, соціально значимій діяльності і готовності діяти в інтересах соціальної спільності.

Соціальна активність студента закладу вищої освіти – це така властивість особистості, що дозволяє йому здійснювати реалізацію різних соціально значущих видів діяльності, в процесі професійного становлення в цілях зміни себе, навколишнього середовища, соціуму, відповідно з власними позитивними ціннісними орієнтаціями і завданнями суспільного розвитку.

1.2. Дозвіллєва діяльність як засіб формування соціальної активності студента

Формування і розвиток соціальної активності молодого покоління стає важливою проблемою сучасності, вирішальним фактором соціального розвитку.

Сучасна цивілізація досягла того ступеня розвитку, коли подальший її рух уперед став повністю залежати від проблеми вдосконалення людини. Зараз наступив період, коли всебічний розвиток особистості стає не тільки її гуманним ідеалом, але й набуває характеру закономірного розвитку суспільства.

Процес пізнання світу, пошуку свого місця в ньому у великій мірі можна вести за допомогою дозвілля. Сфера вільного часу істотно розширює можливості успішного вирішення завдань самореалізації, самовизначення, формування чуйності на суспільні проблеми, вміння знаходити новий соціальний досвід. І чим вище рівень організації дозвілля студента, тим більше його поведінка набуває творчий характер, тим більш важливу роль починає грати соціальна активність як фактор, що перетворює навколишню дійсність.

Від сучасної людини постійно потрібні здійснення соціального вибору, рухливість реакції на соціальні пропозиції, зміна способів діяльності, пошук нових активних форм участі в житті суспільства. Для прояву конструктивної соціальної активності необхідне організоване середовище.

Відома багатовимірність, поліфонічність вільного часу припускає широкі можливості для розробки різних методологічних підходів, концепцій, дослідницьких напрямів у теоретичному осмисленні сутності вільного часу. Сутність вільного часу визначається станом усього комплексу соціально-економічних, політичних і культурних чинників, що забезпечують життя суспільства.

Як актуальна потреба соціальна активність реалізується в певній системі цільових установок, мотивів, що визначають інтереси особистості, а також її включення в діяльність по задоволенню посталої потреби; як перетворююча здатність соціальна активність реалізується у відповідних соціальних знаннях і навичках [53].

У педагогіці розвиток соціальної активності – одна з найважливіших завдань виховання особистості.

З точки зору видатних фахівців, соціальна активність – це стійка властивість особистості і сукупність соціально значущих дій, спрямованих на інтенсивне, усвідомлену взаємодію з соціальним середовищем, що здійснюється в процесі внутрішньої (психічної) та зовнішньої (практичної) діяльності з перетворення себе і соціуму [57].

Перетворення себе відбувається в першу чергу через реалізацію власних

потенціалів, а саме – через дозвіллєву діяльності.

Дозвіллєва діяльність є одним з найважливіших засобів реалізації сутнісних сил людини й оптимізації соціально-культурного середовища, що оточує її. У культурно-дозвіллєвій діяльності, як правило, присутні моменти перетворення, пізнання й оцінки [38].

Дозвіллєва діяльність є процес створення, розповсюдження й множення духовних цінностей. Це положення підтверджується таким визначенням: «Дозвіллєва діяльність є спеціалізована підсистема духовно-культурного життя суспільства, що функціонально об'єднує соціальні інститути, які покликані забезпечувати розповсюдження духовно-культурних цінностей, їх активне творче освоєння людьми у сфері вільного часу з метою формування творчо активної особи» [16].

Виділяються два основні структурні компоненти вільного часу: «творча діяльність» і «дозвілля».

Структура вільного часу виглядає таким чином:

Творча діяльність – це сукупність занять, що більш інтенсивно впливають на процес всебічного розвитку особистості.

Дозвілля – це сукупність видів діяльності, головним чином, із задоволенням культурних потреб поновлюючого характеру [43].

Як дозвілля, так і творча діяльність характеризується специфічними ознаками, а саме:

- свободою вибору дозвіллєвої діяльності, свободою від зобов'язань;
- добровільною участю в дозвіллєвій діяльності;
- самодостатністю й самоцінністю;
- компенсацією дозвілля.

Дозвіллєва діяльність – це цілеспрямована активність, що відповідає потребам і мотивам людини, що реалізується в системі культури і дозвілля [42].

Творча дозвіллєва діяльність піднімає особистість на новий щабель – від споживача духовних цінностей до їх творця, створює умови для

самовираження, саморозвитку самореалізації особистості.

Чітка система організації дозвілля та культурного відпочинку відіграє важливу роль не тільки в підтримці стійкого клімату в колективі, в зміцненні здоров'я, а й у підвищенні соціальної активності молоді [61].

Використання можливостей дозвіллєвої діяльності у вирішенні педагогічних завдань формування соціальної активності майбутнього фахівця зумовлена сутністю феномену «дозвілля» і «дозвіллєва діяльність».

Представляє інтерес погляд на дозвілля як на зону активного спілкування, з одного боку, задовольняє потреби молоді в контактах, а з іншого – надає умови для розвитку комунікативних здібностей людини, її комунікативної культури.

Різноманітні форми дозвілля, такі як самодіяльні об'єднання за інтересами, ігрові програми, масові свята, конкурси та інші, забезпечують неформальне спілкування, самореалізацію особистості через діяльність за інтересами, яка здійснюється в процесі комунікації і є специфічною людською формою саморозвитку сутнісних сил людини, у тому числі і саморозвитку його комунікативного потенціалу.

Характеризуючи можливості самореалізації, А. Запесоцький визначає її як спосіб «виходити за свої межі», ставати тим, чим ти не є зараз, «проектувати» (конструювати) себе в процесі та результаті своєї діяльності, постійно повертаючись до себе самого, але вже в іншій якості [44].

Таким чином, самореалізація в дозвіллєвій діяльності, що здійснюється в процесі комунікації, дозволяє людині удосконалювати, зокрема, свої комунікативні можливості.

Комунікація в дозвіллєвої діяльності розглядається як категорія «соціально-культурної комунікації».

Д. Шамсутдинова трактує соціально-культурну комунікацію «як найважливіший спосіб зв'язків між людьми», «як особливий вид вмотивованою та цілеспрямованої активності, спрямованої на обмін ідеями, знанням і досвідом», нормативними ціннісними зразками поведінки, що пронизують

життя людини і суспільства [39].

У цьому зв’язку організація дозвіллєвої діяльності студентів у ЗВО, може розглядатися як додатковий ресурс забезпечення формування соціальної активності в період отримання вищої освіти.

Саме включення студента в комунікативне середовище культурно-дозвіллєвої діяльності є механізмом, що забезпечує придбання, накопичення досвіду спілкування.

Ефективність вирішення проблеми формування соціальної активності залежить від цілеспрямованого відбору змісту матеріалу культурно-дозвіллєвих програм, що надає студентам зразки справжньої моральності, духовності, громадянськості, гуманізму.

Молодь – соціальна група, життєдіяльність якої характеризується активним вступом у самостійне життя, включеністю в нові соціальні відносини, формування світогляду, духовного обличчя, становлення характеру [8]. Якості, властиві молодіжному поколінню – схильність до нового, нетерпимість до рутини, динамізм, імпульсивність. У цей період у молодої людини виникає проблема вибору життєвих цінностей.

Юність – прагне сформувати внутрішню позицію по відношенню до себе, інших людей, визначається місце серед категорій: добро, зло, честь, гідність, право, обов’язок.

Основні потреби цієї вікової групи: спілкування, вибір професії і майбутнього супутника життя, емоційна розрядка і відпочинок, участь у соціально-значимих подіях і можливість самостійного вирішення проблем.

Таким чином, проблема студентського дозвілля нас цікавить не як «наповнюваність» вільного часу студента, а як час «працюючий на нього».

Дозвіллєва діяльність – це діяльність, спрямована на створення умов для найбільш повного розвитку, самоствердження і самореалізації особистості та групи (студії, гуртки, аматорські об’єднання) у сфері дозвілля. Вона включає в себе все різноманіття проблем з організації вільного часу: спілкування, виробництво і засвоювання культурних цінностей тощо [38].

Особливості дозвіллєвої діяльності:

- здійснюється у вільний час;
- відрізняється свободою вибору, добровільністю, активністю;
- характеризується різноманіттям видів.

Дозвіллєва діяльність виконує ряд соціально-значущих функцій:

- освіта молоді;
- розвиток творчості та громадської активності;
- організація широкого спілкування;
- забезпечення відпочинку та розваг.

Найбільш поширені форми дозвіллєвої діяльності: концерти; розважально-ігрові програми; вечори відпочинку; тематичні зустрічі; відвідування театрів, музеїв, кінотеатрів тощо.

Чим ширше і різноманітніше поле дозвіллєвої діяльності, тим позитивніші її результати.

Створення міжвузівських центрів розвитку позанавчальної діяльності студентів, сприяють реалізації творчого потенціалу молоді.

Розвиток особистості студента у закладі вищої освіти переслідує такі цілі:

- підвищення рівня її компетентності у прийнятті рішень, у послідовному і відповідальному здійсненні своїх цілей;
- вміння співпрацювати, працювати, спілкуватися, відпочивати з іншими людьми;
- вміння визначати свої взаємовідносини з політичними та громадськими організаціями;
- формування здібностей індивіда до самоконтролю, самооцінці, рефлексії;
- забезпечення емоційних переживань радості життя, самозадоволення, впевненості у власних силах;
- орієнтація на вибір позитивного способу життя;
- розвиток конкретної індивідуальності, того особливого, неповторного, одиничного, що закладено в кожній людині від природи та придбано їм у

життєвому досвіді.

На основі зробленого аналізу можна стверджувати що, дозвіллєва діяльність ЗВО має потенціал для розвитку соціальної компетентності та соціальної активності студента:

- орієнтація на вибір позитивного способу життя,
- самостійне прийняття рішень,
- здійснення цілей,
- вміння співпрацювати з іншими людьми,
- емоційне переживання радості життя,
- здатність до самоконтролю,
- здатність до самооцінки,
- здатність до рефлексії,
- впевненості у власних силах,
- розвиток індивідуальності.

Головними умовами формування соціальної активності є:

- соціальна спрямованість;
- єдність поваги і вимогливості до студентів;
- виховання в колективі і через колектив;
- поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і творчості;
- зв’язок дозвіллєвої діяльності з життям навчального закладу;
- інтеграція навчально-виховного процесу та культурно-дозвіллєвої діяльності.

1.3. Виховний зміст дозвіллєвої діяльності

Виховання – це насамперед «вбирання в себе» кожною особистістю культури рідного народу, що допомагає передачі, освоєнню і творчому використанню нині сущими поколіннями досвіду попередніх поколінь,

забезпечує продовження у віках культурно-історичних традицій батьків, творить з вихованця людину цієї епохи, вводить його у сферу загальнолюдських цінностей.

Як писав видатний мислитель XIX століття Й. Гійо, виховання – це мистецтво, яке добуває з глибини душі людини і пробуджує до життя все, що в ній дрімає; яке розвиває одночасно всі її сили і допомагає їй прямувати до мети, словом освічує людину [44].

В. Сухомлинський підкреслював, що «виховання в широкому розумінні цього слова — це багатогранний процес духовного збагачення й оновлення і тих, кого виховують, і тих, хто виховує» [54].

Виховання в сучасному вищому навчальному закладі має поєднувати виховання потреб нації, держави, людської цивілізації і особистості.

Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактору в суспільному розвиткові, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави.

Зміст виховної роботи вишу з формування культури дозвілля направлений на:

- збагачення духовного потенціалу особистості,
- збагачення інтелектуального потенціалу особистості,
- збагачення творчого потенціалу особистості,
- найбільш повний розвиток її здібностей і талантів,
- формування внутрішньої культури,
- залучення до культурних цінностей,
- творчу самореалізацію.

Одним з основних напрямків виховної роботи у ЗВО є організація дозвілля студентської молоді.

Мета виховної роботи:

- розвиток морально-етичних якостей,
- естетичного смаку,

- творчого потенціалу,
- підвищення інтелектуального рівня,
- підвищення фізичного розвитку,
- відродження і збереження кращих духовно моральних традицій,
- відродження і збереження громадянсько-патріотичних традицій вітчизняної культури.

Від уміння спрямовувати свою діяльність в години дозвілля для досягнення загальнозначущих цілей, реалізацію своєї життєвої програми, розвиток і вдосконалення своїх сутнісних сил, багато в чому залежить соціальне самопочуття молодої людини, задоволення своїм вільним часом.

Правильна організація вільного часу дозволяє здійснити двоєдине завдання. З одного боку, це має велике значення для всебічного розвитку особистості, залучення до досягнень культури. З іншого боку, є стимулом для самореалізації, застосування молодими людьми творчих сил, для підтримки соціальної активності молоді.

Плідне використання дозвілля студентом – важлива задача, бо, коли він здійснює процес свого дозвіллєвого спілкування з мистецтвом, спортом, природою, а так само з іншими людьми, важливо, щоб робив він це раціонально, продуктивно і творчо.

Відповідно до Концепції виховної діяльності Запорізького національного університету, виховання студентської молоді здійснюється з опорою на традиційні цінності, такі як духовність, державність, патріотизм, колективізм, милосердя, взаємодопомога, благодійність, а також цінності нового часу: ініціативність, креативність, толерантність, підприємливість і багато інших [23].

Зміст процесу виховання в університеті націлений на створення сприятливих умов для особистісного та професійного розвитку студентської молоді, формування професійних і загальнокультурних компетенцій, таких базових соціально-особистісних якостей випускників ЗВО, як духовність, моральність, патріотизм, працьовитість, відповідальність, організованість,

самостійність, ініціативність, дисциплінованість, здатність до творчого самовираження, прихильність до здорового способу життя і культурних цінностей.

Виходячи з поставленої мети, основними завданнями виховної роботи в університеті є:

- створення комфортних соціально-психологічних умов та соціокультурної виховує середовища, що сприяє формуванню загальнокультурних і професійних компетенцій здобувачів освіти;
- надання студентам допомоги в самовихованні, самореалізації, освоєнні широкого соціального і професійного досвіду;
- виховання у студентів високих духовно-моральних якостей і норм поведінки;
- формування патріотичної свідомості та активної громадянської позиції студентської молоді університету;
- формування корпоративної культури ЗВО, яка визначає систему ціннісних орієнтацій студентів, співробітників та викладачів університету; зміцнення і розвиток кращих вузівських традицій;
- підвищення загального культурного рівня та естетичного смаку студентства, культури поведінки, мови та спілкування;
- вдосконалення всієї системи роботи з адаптації студентів-першокурсників до вузівського життя;
- створення умов для безперервного розвитку творчих здібностей студентів та організації їх позитивного дозвілля, прилучення до основ вітчизняної культури, художньої самодіяльності, залучення учнів у творчі колективи університету;
- розвиток студентських клубів та об’єднань, спрямованих на професійний та особистий розвиток учнів;
- формування у випускників ЗВО мотивації і навичок здорового способу життя, залучення студентів в спортивні гуртки та секції;
- проведення комплексу профілактичних заходів щодо попередження

наркоманії, тютюнопаління, вживання алкоголю, будь-яких проявів націоналізму та екстремізму в студентському середовищі;

- розвиток і вдосконалення діяльності органів студентського самоврядування університету, волонтерського, правоохоронного, екологічного руху;

- залучення до організації позанавчальної, соціально-значимої діяльності широкого кола студентів ЗВО;

- формування лідерських якостей випускників вищого навчального закладу;

- створення у закладі вищої освіти умов для розвитку студентських ініціатив і реалізації різних студентських проектів;

- постійний пошук ефективних форм виховної та культурно-дозвіллєвої діяльності, вдосконалення роботи кураторів студентських академічних груп;

- навчання студентського активу основам управлінської діяльності;

- забезпечення соціального захисту та психологічної підтримки студентів вишу;

- вдосконалення виховної та соціальної діяльності в студентських гуртожитках університету;

- організація міжвузівського та міжвідомчої взаємодії у сфері виховної та соціокультурної діяльності [23; 60].

Реалізація виховних цілей і завдань здійснюється в Запорізькому національному університеті за допомогою наступних напрямків діяльності:

- моральне виховання;

- патріотичне виховання;

- правове виховання;

- професійне виховання;

- культурно-естетичне виховання та розвиток творчого потенціалу студентів;

- фізичне виховання та формування здорового способу життя студентів;

- профілактика саморуйнівних видів поведінки і асоціальних проявів у

студентському середовищі;

- розвиток органів студентського самоврядування;
- психолого-консультаційна робота;
- соціальна підтримка студентів;
- організація роботи кураторів студентських академічних груп;
- організація виховної діяльності в студентських гуртожитках університету.

У реальної діяльності з навчання і виховання студентів університету всі ці напрямки тісно взаємопов'язані, доповнюють і обумовлюють один одного.

Відповідно до системних підходів щодо організації виховання студентської молоді та формування соціокультурного середовища ЗВО, реалізація виховної функції університету здійснюється в єдності навчальної діяльності та позанавчальної виховної роботи [7].

У навчальному процесі визначення виховних і розвиваючих завдань здійснюється в контексті цілей, завдань і змісту професійної освіти. Проводиться відбір змісту виховує матеріалу при опорі на основні освітні програми і одержувані студентами додаткові кваліфікації та спеціалізації.

З переходом на нові державні освітні стандарти вищої професійної освіти, в яких чітко виражений виховний аспект професійної освіти, акцент зроблено на формування професійних і загальнокультурних компетенцій студентів за допомогою реалізації основних освітніх програм, використання різних аудиторних і позааудиторних форм роботи.

Широке використання у навчальному процесі ЗВО отримали такі активні форми виховної та розвиваючої діяльності, як ділові, рольові, інтелектуальні ігри, брейн-ринги, дискусійні майданчики, відкриті трибуни, конкурси, вікторини, тренінги, олімпіади, презентації, круглі столи.

Розширилася практика розробки та захисту актуальних соціальних, творчих проектів студентів.

Власне позанавчальна виховна робота у ЗВО здійснюється за допомогою

діяльності всіх структурних підрозділів університету, ведеться через творчий союз викладачів і студентів, включаючи в себе як традиційні університетські заходи та зустрічі, так і заходи, присвячені знаменним датам і подіям міжнародного, українського, обласного, міського, районного та вузівського значення.

Заходи виховної спрямованості, які проводяться у ЗВО поділяються на:

- масові заходи (загально-університетські і факультетські заходи, вечори, концерти, тематичні місячники, декади, Дні здоров'я, Дні правових знань, фестивалі, конкурси, спортивні змагання, ігри, зустрічі, дискусії, круглі столи, участь у всеросійських і регіональних заходах і акціях тощо);

- групові заходи (колективні творчі справи в студентських академічних групах, кураторські години, засідання клубів, екскурсії, відвідування підприємств, кооперативних організацій, закладів культури, спорту тощо);

- індивідуальні, особистісно-орієнтовані заходи (індивідуальні бесіди, консультації, психологічні тренінги, співбесіди, зустрічі, персональна робота з обдарованими студентами, зі студентами «групи ризику» і т.п.).

Основу виховного змісту культурно-дозвіллєвої діяльності склали:

- ідеї сучасної філософії освіти;

- теоретіко-педагогічні основи розвитку творчої індивідуальності суб'єктів освіти;

- традиції, практика та перспективи розвитку системи вищої професійної освіти в Україні;

- реальний процес функціонування і розвитку освітньої системи ЗВО;

- аналіз соціально-економічної та соціально-педагогічної ситуації в Україні;

- аналіз наявних ресурсів – соціокультурних, науково-методичних, кадрових, матеріально-технічних, фінансових – для здійснення перетворень.

У змісті дозвіллєвої діяльності ЗВО розкриті:

1. Ціннісні орієнтири виховання студента у вузі.

2. Виховна місія університету.

3. Пріоритетні завдання виховання студентів в університеті.

4. Основні ідеї реалізації виховної місії.

5. Основоположні принципи виховної діяльності

6. Основні напрями виховної діяльності.

В якості пріоритетних ціннісних орієнтирів виховного змісту дозвіллєвої діяльності виступають:

1) Студент як людина – у своїй неповторності і унікальності, його світ в єдності зовнішніх проявів і внутрішніх переживань, його права та життєві інтереси, сьогодення і майбутнє – іншими словами, його доля.

2) Честь і гідність – як моральний критерій і регулятор життєвого і професійного самовизначення особистості, її діяльності і відносин всіх суб'єктів освітнього процесу, як моральна основа творчої соціально-спрямованої самореалізація.

3) Особисте і суспільне благо – як ключова життєва мета громадянина України, як гармонійне поєднання в житті студента особистісного та колективістського начал.

4) Творення – як основа гідного людини життя; творення світу, природи, культури, іншого, себе самого, що базуються на освоєнні вітчизняної та світової культури, творчості та співпраці всіх суб'єктів освітнього процесу.

5) Свобода і відповідальність, право вибору – як найважливіша передумова успішної творчої діяльності та створення в університеті демократичного устрою життя.

6) Розвиток – як основний сенс професійної діяльності педагогічного колективу, що сприяє розвитку творчої індивідуальності студента.

7) Професійна компетентність – як умова вирішення професійних проблем (завдань), що стоять перед майбутнім фахівцем в умовах модернізації суспільства та системи освіти в Україні.

Виховна місія університету:

- координація,
- інтеграція та підтримка студентських ініціатив у різних сферах

життєдіяльності,

- розробка та реалізація студентських гуманітарних і соціальних проектів.

Пріоритетні завдання виховання студентів в університеті:

1) Виховання студентів як громадян правової, демократичної держави, здатних до творчого розв'язання особистих і суспільних проблем в умовах громадянського суспільства і швидко мінливого світу.

2) Виховання студентів як професійно компетентних фахівців, здатних вирішувати професійні проблеми на основі гуманістичних цінностей та відповідальної морального вибору засобів її вирішення:

- протидія негативним соціальним процесам у молодіжному середовищі, витіснення проявів асоціальної поведінки студентів;
- творча розробка і впровадження нових виховних технологій;
- цілеспрямована робота з адаптації студентів-першокурсників;
- впровадження здоров'язберігаючих технологій виховання студентів, розвиток фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи;
- подальший розвиток дозвіллєвої сфери діяльності студентів;
- формування у студентів навичок самоорганізації, розвиток моделей і форм студентського самоврядування;
- підбір та підвищення кваліфікації кадрів, які здійснюють в ЗВО виховну, соціальну роботу зі студентами та виконання програм з молодіжної політики.

Основні ідеї реалізації виховного змісту дозвіллєвої діяльності.

Умовно їх можна об'єднати в три групи:

1. Ідеї першої групи пов'язані з навчальною роботою.

Здійснення виховання студента в контексті цілей і завдань, змісту професійної освіти; відбір змісту виховної діяльності при опорі на основну освітню програму.

Реалізація виховної місії ЗВО в єдності навчальної та позанавчальної діяльності.

2. Ідеї другої групи пов’язані зі студентським життям.

Орієнтація при організації виховного процесу на моральні ідеали і цінності громадянського суспільства.

Розвиток мережі різноманітних студентських об’єднань, спільнот студентів і викладачів та їх взаємодія з дитячими та молодіжними об’єднаннями (організаціями), що мають позитивні програми.

Варіативність, добровільність і право вибору студента брати участь у вирішенні значущих для нього особистих і суспільних проблем, як необхідна умова особистісного та професійного становлення студента.

Збереження історичних та створення нових традицій університету, інститутів і факультетів.

3. Ідеї третьої групи пов’язані з адміністративним управлінням і самоврядуванням студентів.

Збалансоване системне поєднання адміністративного управління та самоврядування студентів. Створення органів студентського самоврядування у зв’язку з потребою вирішення самими студентами конкретної проблеми в тій чи іншій сфері діяльності і можливістю реально впливати на студентське життя в університеті.

Посилення ролі інститутів і факультетів у вихованні студентів.

Створення системи міжфакультетських і міжкафедральних зв’язків для реалізації виховної функції освіти.

Відкритість виховної системи університету – посилення ролі партнерських зв’язків у реалізації виховної функції освіти.

Гнучкість системи виховної діяльності в ЗВО та можливість її саморозвитку.

Для втілення виховної місії при реалізації дозвіллєвої діяльності взяті за основу принципи діяльності колективу ЗВО:

- принцип психологічної безпеки;
- принцип екологічності;
- принцип оптимального співвідношення інновацій та традицій;

- принцип мобільності та гнучкості;
- принцип безперервності та вдосконалення виховного процесу;
- принцип оптимального співвідношення децентралізації і централізації: управління, співуправління, самоуправління.

Основні напрями виховної діяльності:

- професійне виховання;
- моральне виховання;
- патріотичне виховання;
- художньо-естетичне виховання;
- фізичне і здоров'язберігаючих виховання;
- соціальний захист студентської молоді.

Зміст виховання студентів в університеті обумовлений віковими особливостями студентів, специфікою молодіжної субкультури, цілями і завданнями основних і додаткових освітніх програм, особливостями сучасної соціокультурної ситуації в країні.

Професійне виховання студентів ЗВО включає в себе:

1) Впровадження в навчальний процес інноваційних, діалогових форм освіти.

2) Робота з розвитку комп'ютерної грамотності та навичок роботи з інформаційними системами, включаючи створення студентських Інтернет-клубів.

3) Організація студентських педагогічних загонів для роботи в дитячих та молодіжних таборах відпочинку, дитячих клубах.

4) Організація і проведення регіонального конкурсу соціально-значущих проектів.

5) Створення та розвиток мережі різноманітних студентських об'єднань.

6) Організація роботи студентів з благоустрою території університету, його навчальних корпусів та гуртожитків як форми їх причастя до збереження і вдосконалення матеріально-технічної бази.

Моральне виховання студентів включає в себе:

- подальший розвиток оптимального соціопедагогічного виховання в середовищі, спрямованого на формування моральних установок особистості студента, психологічної саморегуляції, самооцінки на основі загальних моральних принципів;

- підвищення рівня моральної та професійної культури викладацького корпусу (виховання прикладом);

- проведення роботи з ознайомлення студентів-першокурсників з правилами поведінки в університеті та проживання в гуртожитках університету;

- організація роботи щодо прищеплювання навичок мовлення і поведінкової культури в студентському середовищі;

- включення в систему роботи зі студентською молоддю форм і методів, що сприяють прояву і формуванню почуття обов'язку, відповідальності, співчуття, безкорисливості (волонтерські загони для роботи в дитячих будинках, будинках дитини, будинку ветеранів та ін.).

Патріотичне виховання студентів передбачає:

1) Включення в систему позанавчальної роботи для оптимізації форм, що сприяють формуванню у них громадянської самосвідомості, умінь оцінювати те чи інше політичне чи соціально суспільне явище і орієнтуватися в сучасному соціально-політичному просторі, вести діалог з представниками різних релігійних конфесій, ідеологічних напрямів і культур (проведення політичних дискусій).

2) Проведення позанавчальних заходів, що сприяють розвитку культури міжнаціонального спілкування у студентів: круглих столів з іноземними студентами, що навчаються у ЗВО, студентських фестивалів художньої творчості за участю іноземних студентів, проведення днів культури країн, досліджуваних у вишу мов, проведення заходів, пов'язаних з ознайомленням студентів з культурою і звичаями народів України.

3) Розвиток системи патріотичного виховання студентів.

4) Розвиток системи студентського сомоуправління виховним процесом в

університеті як форми реалізації практичної потреби студентів у соціалізації та затвердження своїх професійних та громадянських позицій;

5) Стимулювання інтересу студентів до різноманітних форм участі в житті університету та громадських молодіжних рухах та організаціях;

6) Розвиток вишівської системи інформації про планування та реалізації програм молодіжної політики в університеті: видання газети, створення мережі інформаційних стендів у навчальних корпусах, проведення зустрічей з адміністрацією ЗВО «Постав питання ректору» та ін.

Художньо-естетичне виховання студентів в ЗВО передбачає:

1) Стимулювання культуротворчого процесу в університеті, створення емоційно-привабливою атмосфери студентського життя та умов для реалізації творчого потенціалу студентів;

2) Розвиток студентської художньої творчості як особливої форми самореалізації та життєдіяльності молоді.

3) Підтримка молодіжної субкультури (КВН, авторська пісня та ін.);

4) Заохочення ініціативи й творчих успіхів студентів;

5) Розвиток естетичного кругозору студентів (організація виставок художньої творчості, концертів майстрів мистецтв в університетських стінах, проведення зустрічей з діячами мистецтва і культури, обговорення вистав, фільмів і т.д.)

6) Організація конкурсів і фестивалів самодіяльного студентської творчості всередині університету.

7) Участь студентських творчих колективів у конкурсах і фестивалях міського, районного, обласного рівнів.

Фізичне та здоров’язберігаюче виховання студентів включає в себе:

- формування культу здорового способу життя у студентському середовищі, протистояння соціально-негативних проявів серед молоді (наркоманії, тютюнопаління та ін.);

- проведення спортивних змагань з різних видів спорту між факультетами університету;

- участь університетських команд у міжвузівських змаганнях.

Таким чином, можна констатувати, що соціальне виховання студентської молоді в процесі дозвіллєвої діяльності включає комплекс заходів духовно-морального, патріотичного, художньо-естетичного, інтелектуального, екологічного, спортивно-оздоровчого спрямування, направлених на збагачення духовного, інтелектуального творчого потенціалу особистості, найбільш повний розвиток її здібностей і талантів, формування внутрішньої культури, залучення до культурних цінностей та творчої самореалізації.

Студентство є соціальною групою, що здійснює в процесі навчальної діяльності підготовку до висококваліфікованої професійної діяльності.

Виховний процес університету у рамках дозвіллєвої діяльності вимагає тісної взаємодії всіх його учасників та обов'язкового врахування інтересів студентства. Такий підхід забезпечить досягнення однієї з головних цілей закладу вищої освіти – формування конкурентоспроможного фахівця.

РОЗДІЛ 2
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Модель формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності

Для цілісного процесу формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності важливим є створення відповідної моделі.

Поняття «модель» визначається як «умовний образ об'єкта чи процесу, який вивчається та відображає його основні характеристики та використовується у процесі дослідження» [47]. Під моделюванням розуміється «один із методів наукового пізнання, який ґрунтується на заміні предмета, що вивчається, або явища їх аналогом, моделлю, які отримають суттєві риси оригіналу, з метою прийняття відповідних управлінських рішень» [34].

Під словом «модель» розуміють деякий образ об'єкта, що нас цікавить, система або поняття у вигляді, що відрізняється від його реального стану існування [28].

Модель є джерелом інформації про об'єкт і допомагає пояснити, зрозуміти або вдосконалити цей об'єкт [12].

Модель формування соціальної активності особистості відображає об'єктивні вимоги суспільства до особистості за допомогою реалізації інтегрованих, у вигляді системи методологічних підходів, психолого-педагогічних концепцій, звернених до її формування у закладах освіти, основних правил організації педагогічного процесу, педагогічних умов, що забезпечують їх евристичну цінність.

Модель представлена логіко-структурною схемою, складові якої можна умовно поділити на чотири взаємопов'язаних блоки. У цій моделі всі блоки взаємообумовлюють та взаємодоповнюють один одного, становлять цілісний

процес формування соціальної активності.

1. Цільовий блок включає мету, завдання та принципи формування соціальної активності молоді.

2. Змістовний блок представлений комплексом методів, форм, засобів та педагогічних умов формування соціальної активності студентів.

3. Критериального, який включає в себе критерії, показники та рівні сформованості соціальної активності студентів.

4. Результативний блок передбачає оцінку рівня сформованості соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності (рис. 2.1.).

Соціальне виховання відіграє одну з провідних ролей у вирішенні проблем формування особистості і передбачає узгоджену участь в цьому процесі всіх інститутів виховання, на основі повноцінного використання потенціалу особистості, виховних засобів і можливостей соціокультурного оточення.

Соціокультурна сфера і, зокрема, виховання в системі вищої освіти, розглядається як важлива складова соціального виховання молодого покоління [29].

Педагогічна сутність дозвіллєвої діяльності студентів у процесі соціального виховання визначається тим, що дозвілля – це, насамперед, необхідний і невід'ємний елемент їхнього способу життя і є простором для задоволення студентами потреб у творчому самовираженні, духовно-культурному зростанні, інтелектуальному та фізичному самовдосконаленні, виконанні широкого кола соціальних ролей, тим самим розглядається як найбільш сприятливе виховне поле [6].

У дозвілллєвій сфері широкі педагогічні умови та виховні можливості, на основі використання культурних цінностей, накопичених суспільством.

Повноцінна реалізація виховного потенціалу дозвіллєвої сфери обумовлена педагогічно доцільною організацією дозвіллєвої діяльності, де акцент робиться на духовно-культурний, творчий, інтелектуально і фізично розвиваючі компоненти.

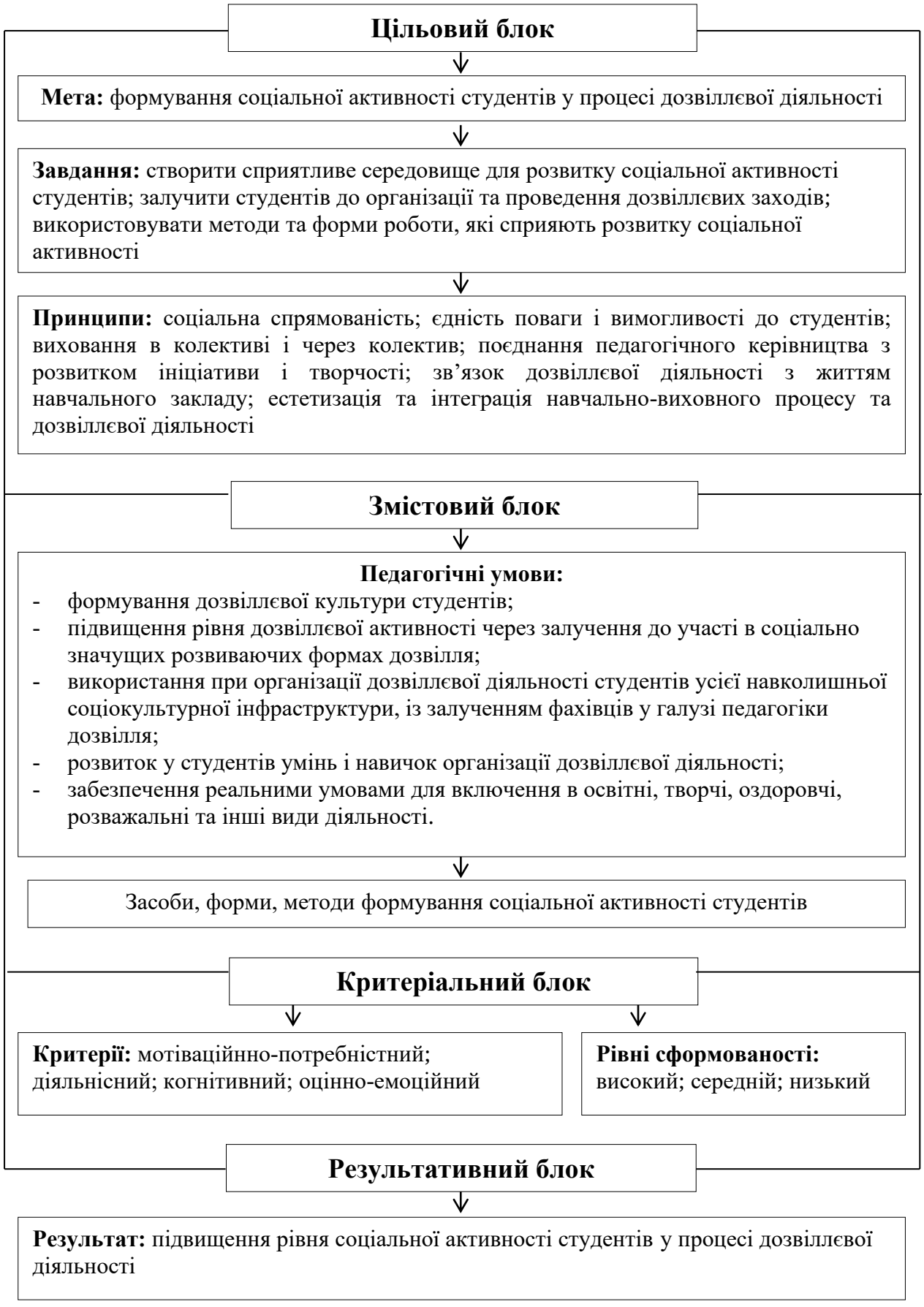

Рисунок 2.1. – Модель формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності

З соціально-педагогічної точки зору дозвілля студентів розглядається як:

- час духовного спілкування, де їм надається можливість вільного вибору суспільно і особистісно значущих соціальних ролей;

- сфера, в якій повноцінно розкриваються їх природні потреби в свободі і незалежності, активній діяльності та самовираженні;

- діяльність, розвиваюча можливості студентів, їх творчі здібності в найбільш доцільному застосуванні;

- соціальне середовище, в якій студенти відкриті для впливу різних суспільних інститутів і організацій [46; 48].

Модель формування соціальної активності в процесі дозвіллєвої діяльності має бути побудована на основі наступних концептуальних ідей:

а) Дозвіллєва діяльність повинна охоплювати широкий спектр форм, що сприяють формуванню соціальної активності.

б) Для кожного курсу студентів дозвіллєва діяльність планується таким чином, щоб вона сприяла формуванню мотивів до соціальної активності.

в) Кожен вид дозвіллєвої діяльності вирішує завдання розвитку мотивів і реальних можливостей соціально активної особистості.

г) Кожен вид дозвіллєвої діяльності створює передумови для перенесення мотивів і реальних можливостей в інші види соціально-професійної діяльності студентів на основі соціальної активності особистості студента.

Мета моделі полягає у формуванні соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

Формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності є важливою складовою їхнього особистісного розвитку. Дозвіллєва діяльність може стати потужним інструментом для досягнення цієї мети, адже вона дозволяє:

1) Розвивати навички спілкування та співпраці: в процесі дозвіллєвої діяльності студенти вчаться спілкуватися один з одним, працювати в команді, вирішувати спільні проблеми та йти на компроміси.

2) Формувати лідерські якості: участь в організації та проведенні

дозвіллєвих заходів дозволяє студентам розвивати лідерські якості, такі як відповідальність, ініціативність, вміння приймати рішення та мотивувати інших.

3) Підвищувати самооцінку та впевненість у собі: досягнення успіху в дозвіллєвій діяльності може допомогти студентам підвищити свою самооцінку та впевненість у собі.

4) Розширювати коло спілкування: дозвіллєва діяльність дозволяє студентам знайомитися з новими людьми, знаходити друзів та однодумців.

5) Збагачувати свій внутрішній світ: дозвіллєва діяльність може допомогти студентам розкрити свої таланти, розвинути творчі здібності та збагатити свій внутрішній світ [39].

З огляду на це, можна виділити наступні завдання, які стоять перед педагогами та адміністрацією навчальних закладів у рамках формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності:

1. Створити сприятливе середовище для розвитку соціальної активності студентів:

Забезпечити доступність та різноманітність дозвіллєвих заходів. Важливо, щоб студенти мали доступ до широкого спектру дозвіллєвих заходів, які відповідають їхнім інтересам та потребам. Це можуть бути спортивні секції, творчі гуртки, волонтерські проекти, клуби за інтересами, розважальні заходи тощо.

Створити атмосферу підтримки та прийняття. Студенти повинні відчувати себе комфортно та впевнено, беручи участь у дозвіллєвій діяльності. Важливо, щоб їхні ініціативи та ідеї підтримувалися, а помилки не засуджувалися.

Забезпечити доступність дозвіллєвої діяльності. Дозвіллєва діяльність повинна бути доступною для всіх студентів, незалежно від їхнього фінансового становища чи соціального статусу. Це можна зробити шляхом надання стипендій, знижок, пільгового користування спортивними та культурними об’єктами тощо.

2. Залучити студентів до організації та проведення дозвіллєвих заходів:

Заохочувати студентів до створення власних дозвіллєвих проектів. Це може бути організація тематичних вечорів, проведення змагань, фестивалів, концертів тощо.

Залучити студентів до роботи в органах студентського самоврядування. Це дозволить їм впливати на прийняття рішень щодо організації дозвіллєвої діяльності в університеті.

Співпрацювати з викладачами та іншими співробітниками університету. Це дозволить розширити спектр дозвіллєвих заходів та зробити їх більш цікавими та змістовними.

3. Використовувати методи та форми роботи, які сприяють розвитку соціальної активності:

Інтерактивні методи навчання. Використання дискусій, груп, проектів, рольових ігор та інших інтерактивних методів навчання дозволяє студентам активніше взаємодіяти один з одним та розвивати свої соціальні навички.

Соціальні мережі. Використання соціальних мереж може допомогти студентам об’єднатися за інтересами, спілкуватися один з одним та організовувати спільні дозвіллєві заходи.

Волонтерська діяльність. Участь у волонтерській діяльності дозволяє студентам розвинути лідерські якості, навички планування та організації, а також навички спілкування та співпраці

Принципами формування соціальної активності студента є:

- соціальна спрямованість;
- єдність поваги і вимогливості до студентів;
- виховання в колективі і через колектив;
- поєднання педагогічного керівництва з розвитком ініціативи і творчості;
- зв’язок дозвіллєвої діяльності з життям навчального закладу;
- естетизація та інтеграція навчально-виховного процесу та дозвіллєвої діяльності [19; 41].

Важливою складовою розробленої моделі є педагогічні умови, що визначаються нами як система певних форм, методів, засобів, реальних ситуацій, що склалися, об'єктивно чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети. До педагогічних умов ефективності організації дозвіллєвої діяльності в процесі формування соціальної активності студентів віднесено:

1. Формування дозвіллєвої культури студентів, а саме:

- розвиток навичок раціонального використання вільного часу через планування свого вільного часу;
- спрямованість на самоосвіту;
- спрямованість на творчу діяльність;

2. Підвищення рівня дозвіллєвої активності через залучення до участі в соціально значущих культурно-розвиваючих формах дозвілля.

3. Використання, при організації дозвіллєвої діяльності студентів, усієї навколишньої соціокультурної інфраструктури, із залученням фахівців у галузі педагогіки дозвілля.

4. Розвиток у студентів умінь і навичок організації дозвіллєвої діяльності:

- через створення педагогічних відносин у процесі дозвіллєвої взаємодії;
- на основі широкого використання громадських духовно-культурних цінностей, традиційних видів і жанрів художньої творчості.

5. Забезпечення реальними умовами для включення в освітні, творчі, оздоровчі, розважальні та інші види діяльності.

Ми припускаємо, що дотримання цих педагогічних умов дозволяє значно підвищити рівень соціальної компетентності студента і його конкурентоспроможність як фахівця.

Соціальна активність особистості студента – це динамічна якість особистості, що сприяє реалізації соціальної спрямованості особистості, та її готовності проявляти себе в різних аспектах життєдіяльності, в тому числі дозвіллєвій діяльності.

У соціальній активності студента відбивається його професійно-

педагогічна спрямованість і висловлюється готовність включитися в різні види соціально важливої діяльності, опосередкованої характером його майбутньої професійної роботи з учнями, батьками та громадськими організаціями.

Критеріями і показниками сформованості у студентів соціальної активності, що дозволяють відслідковувати динаміку рівнів і результативність її формування у виховному процесі, є: мотиваційно-потребністний, когнітивний, діяльнісний та оцінно-емоційний.

Мотиваційно-потребністний критерій передбачає наявність інтересу і потреби в участі в соціально цінній діяльності (показники: інтерес і позитивна мотивація, прагнення до досягнення поставлених соціально цінних цілей; здатність і готовність відстоювати свої ідейно-політичні, духовно-моральні погляди і переконання в конкретних життєвих ситуаціях; прагнення до самовдосконалення і самовиховання).

Когнітивний критерій відображає всебічну соціально-політичну, економічну, культурну, етичну інформованість особистості студента (показники: розуміння соціальної, економічної, культурному житті суспільства, державних документів про освіту і концепцій сучасного виховання, знання сутності та змісту соціальної активності, особистісних якостей, необхідних для прояви соціальної активності, знання вікових, психофізіологічних, духовно-моральних особливостей розвитку особистості).

Діяльнісний критерій має наступні показники: суспільно-політична активність і громадянська відповідальність; колективізм, здатність до співпраці, уміння планувати й організовувати соціально цінну діяльність і діяти відповідно до наміченого плану; наявність ініціативи, самостійності, відповідальності, свободи при виконанні громадських доручень, трудових справ; вміння спілкуватися, легко вступати в контакт з оточуючими людьми, адаптуватися до мінливих життєвих ситуацій; виконання соціально-проектної діяльності;

Оцінно-емоційний критерій дає можливість оцінити ставлення особистості до суспільних доручень, її участь у соціально цінної діяльності

(показники: оціночні судження, що характеризують ставлення студента до різних видів соціально цінної діяльності, стійкість, глибина, сила емоційних переживань, пов'язаних з життям і діяльністю групи, факультету, ЗВО; здатність оцінювати свою поведінку з точки зору вимог нормативної етики).

Означені критерії та показники дозволили визначити рівні сформованості соціальної активності студентів (високий, середній, низький) та надати їхню характеристику.

Високий рівень передбачає сформованість у студентів глибоких і повних знань про соціальні цінності, соціальну дійсність, уміння виявляти оптимальні способи поведінки в різних життєвих і навчальних соціально-виховних ситуаціях. Такі студенти мають стійку систему переконань, гуманістичних і ціннісних орієнтацій, вони демонструють усвідомлений вибір соціально-етичних норм поведінки. Для студентів з високим рівнем соціальної активності притаманні високий рівень соціальної культури, позитивне ставлення до того, що оточує, вияв соціальної відповідальності та позитивного ставлення до навчання, громадської діяльності; стійка система соціально цінних вчинків; незалежність і самостійність у власних судженнях; активна життєва позиція, яка свідчить про свідоме ставлення особистості до свого життя; свідомий вибір напряму, форм і різних видів діяльності, студент прагне до творчих досягнень, генерує студентські ініціативи.

Середній рівень сформованості соціальної активності характеризується наявністю у студентів певного обсягу знань про соціально-значущі цінності, соціальну дійсність; умінням виявляти оптимальні способи поведінки в різних життєвих і соціально-виховних ситуаціях. Студенти означеного рівня демонструють нестійкий вияв соціальної відповідальності та позитивного ставлення до участі в громадських організаціях, залежність від думки інших людей; виявляють незалежні та самостійні оціночні судження лише з метою самоствердження; характеризуються не досить стійкою соціальною позицією; при участі у позанавчальній соціально-виховній діяльності спостерігається нестійкість інтересів, спрямованість на адаптивність у соціально-виховній

сфері.

Низький рівень вияву соціальної активності студентів характеризується несистемним характером знань про соціально-значущі цінності, соціальну дійсність; труднощами в оволодінні уміннями добирати оптимальні способи поведінки в різних життєвих і соціально-виховних ситуаціях. Студентам цього рівня притаманні: нестійкий рівень соціальної культури і позитивного ставлення до того, що оточує; недостатньо стійка соціальна позиція особистості, можлива залежність від думки референтної групи; ігнорування громадськими дорученнями; нестійке ставлення і вияв зовнішньої мотивації студента до суспільно-корисної діяльності, разова участь у ній; тенденція до вияву негативної поведінки.

Вибір соціокультурного інституту в якості зовнішнього механізму, за допомогою якого здійснюється вплив структури соціально-культурної діяльності на формування соціальної активності особистості, обумовлений його педагогічним статусом як багатоскладного громадської освіти, в якому психолого-педагогічна складова регуляції міжособистісних відносин і колективних дій, а також форм об’єднань суб’єктів займає провідне місце.

Модель соціальної активності особистості відображає об’єктивні вимоги суспільства до особистості за допомогою реалізації:

- системи методологічних підходів;
- психолого-педагогічних концепцій, звернених до її формування у закладах освіти;
- основних правил організації педагогічного процесу;
- педагогічних умов, що забезпечують їх евристичну цінність.

Модель описується через:

- провідні категорії структурно-функціонального підходу, а також певний набір понятійних пар, представлених у змісті структури соціальної активності особистості;
- види соціально-культурної діяльності (аматорської, професійної), що сприяють їх взаємодії;

- показники ступеня їх вираженості у функціях.

Аналіз наукових робіт показали, що найбільш поширеними засобами роботи зі студентською молоддю є: клубна робота, туризм, громадські та студентські організації, центри соціальної та психологічної підтримки та адаптації, участь у різних формах благодійної діяльності (волонтерські групи).

У процесі нашого дослідження ми дійшли висновку: саме клубні форми роботи є найбільш ефективними в плані визначеної нами проблеми – формування активності студента в процесі дозвіллєвої діяльності.

З метою підвищення рівня сформованості соціальної активності молодих людей, нами було розроблено програму дискусійного клубу «Активна точка зору» для соціальної активності молоді засобами інтерактивних технологій дозвільної діяльності, яка являє собою комплекс тематично об’єднаних і функціонально збудованих компонентів (Додаток А).

Педагогічна програма дискусійного клубу «Активна точка зору» з формування соціальної активності молоді засобами інтерактивних технологій дозвіллєвої діяльності являє собою цілісну педагогічно орієнтовану і алгоритмічно вибудувану систему.

Кожен розділ даної програми спрямований на:

- реалізацію довгострокової поетапної педагогічної діяльності з формування соціальної активності молоді засобами інтерактивних технологій дозвіллєвої діяльності;

- створення умов для підвищення рівня сформованості соціальної активності у вигляді інтегративної якості особистості як носія демократичних і гуманістичних відносин у суспільстві;

- розвиток у молодої людини рефлексії та саморегуляції,
- розвиток почуття власної гідності,
- розвиток відповідальності,
- розвиток толерантності,
- формування соціально активної життєвої позиції.

Діяльність клубу базується на демократичних засадах. Участь у його

роботі можуть брати всі бажаючі, від першокурсників до декана факультету. Робота клубу відбувається у формі дебатів, де одні студенти виступають у ролі доповідачів з певної теми, а інші – у ролі опонентів та рецензентів. Експертами зазвичай виступають незалежні спостерігачі – студенти, аспіранти, викладачі з інших кафедр університету або представники органів державної влади місцевого та обласного рівня, залежно від теми, що обговорюється.

Знання та навички, набуті студентами під час засідань дискусійного клубу, допоможуть молодим людям краще орієнтуватися у проблемах сучасного суспільства, підштовхнуть їх до активних наукових пошуків, сформують вміння працювати у команді, знаходити нестандартні рішення вирішення тих чи інших проблем, закладуть основи толерантного спілкування, сформують ораторські здібності тощо [18]. Участь у дебатах дискусійного клубу також допоможе розвити у студентів і інші важливі якості особистості, зокрема – підвищення навчальної мотивації, розвиток самосвідомості, навчить об’єктивно оцінювати себе і своїх товаришив, дозволить студентам вільно висловлювати свою думку, розвине наукове мовлення тощо [37].

Участь у роботі дискусійного клубу також сприятиме підготовці студентів до науково-практичних конференцій, колоквіумів, семінарів, адже під час дебатів можна навчитися чітко формувати свою думку, логічно, структурно і послідовно будувати свій виступ, відстоювати власну точку зору, давати рецензію своїм опонентам тощо [5].

Таким чином, продумана і чітка організація такої форми навчально-виховної роботи як проведення засідань дискусійного клубу сприятиме підвищенню соціальної активності студентів.

Ще одним засобом формування соціальної активності студентів виступає Центр культури Запорізького національного університету. Центр дає можливість для забезпечення:

- дозвілля як засобу розваги і розрядки індивідуального і групового напруження;

- рекреації як засобу поповнення психофізичних сил, відновлення

творчого потенціалу;

- компенсації як засобу залучення до особистісно-значущих культурних цінностей;

- соціалізації як засобу залучення до неформальних громадських процесів і структур;

- самоактуалізації як засобу втілення індивідуальних творчих інтересів, а також саморозвитку і самореалізації особистого зростання в культурно-значущих сферах життєдіяльності суспільства [62].

У цьому контексті ми вирізняємо такі принципи клубної діяльності:

1. Соціально-адаптивну:

- надання психолого-педагогічної допомоги;

- засвоєння позитивного досвіду;

- самовизначення.

2. Особистісно-розвивальну: врахування індивідуальних інтересів і здібностей студентів через включення в певну діяльність, що дозволяє самореалізуватися [49].

3. Домінування інтересів студентів:

- добровільне відвідування Центру (цей принцип полягає в тому, що розвиток особистості студента відбувається ефективно тільки тоді, коли він сам, з урахуванням своїх інтересів і можливостей, обере собі студію або гурток до душі);

- ігнорування цього принципу веде до зниження творчої активності, а іноді й до втрати цих інтересів);

- самореалізацію особистості студента в колективі (організація спільної творчої діяльності і співробітництва в групах студентів об’єднаних за інтересами на основі: загальності й доступності; самодіяльності; диференційованому підході; систематичності й цілеспрямованості; спадкоємності; зацікавленості [52].

Центр культури Запорізького національного університету – це:

- місце спілкування, духовного збагачення і відпочинку студентів,

викладачів і співробітників університету;

- один з напрямків системи виховання студентської молоді у ЗВО;
- майданчик для реалізації та вдосконалення творчих навичок студентів;
- центр усіх цікавих та веселих подій вишу;
- потужний «трамплін» для активної, здібної молоді;
- своєрідний інформаційний «посередник» між студентством та культурним життям вишу, міста, області, України [62].

Студентський Центр культури Запорізького національного університету є структурним підрозділом.

Студентський Центр культури здійснює організовану форму самодіяльної колективної та індивідуальної участі, створює оптимальні умови для розкриття і розвитку творчих, художньо-естетичних здібностей студентської молоді з метою задоволення їхніх духовних потреб у вільний час та сприяє формуванню активної життєвої позиції.

Діяльність Центру культури об’єднує студентів у сфері:

- музики (студія естрадної пісні,
- хореографії (сучасні, спортивні та народні танці),
- інтелектуального розвитку (клуб інтелектуальних ігор, дискусійний клуб).

Центр виховує навички самоврядування, залучає студентів до самоосвіти, допомагає формувати естетичний смак, організаторські та творчі здібності, брати участь у культурно-масових заходах міста, області [62].

Напрями роботи центру сприяють пропаганді кращих зразків національної та світової культури, мистецтва, літератури.

В Центрі культури функціонує студентський актив, робота якого визначається планом.

Основними завданнями та функціями студентського Центру культури є:

1) Виявлення творчих здібностей студентів та залучення їх до занять у гуртках творчої самодіяльності.
2) Створення та забезпечення роботи самодіяльних колективів та клубів

за інтересами.

3) Підготовка сценаріїв, організація та проведення концертів і святкових вечорів.

4) Проведення навчальних занять, звітних концертів, тематичних вечорів, вікторин і т. п.

5) Встановлення та підтримка творчих зв'язків із громадськими та культурними установами міста.

6) Забезпечення чіткого функціонування, профілактика, збереження технічного та музичного обладнання студентського центру.

7) Дотримання встановленого розкладу занять гуртків художньої творчості, клубів за інтересами.

8) Активна участь в профорієнтаційній роботі шляхом підготовки концертних програм для громадських, державних установ, підприємств, загальноосвітніх шкіл тощо [62].

Організацію діяльності, планування роботи та звіт перед керівництвом здійснює директор студентського Центру культури, яка відповідає за творчу роботу, що проводиться в студентському центрі, планує та контролює його роботу.

Таким чином, Студентський Центр культури Запорізького національного університету це – педагогічно організоване добровільне дозвіллєве об'єднання студентів, міжособистісні стосунки яких визначені суспільно-цінним і особистісно-значущим змістом колективної дозвіллєвої діяльності.

Враховуючи специфіку діяльності студцентру, ми виходили з того, що процес становлення (формування) особистості, її індивідуальності і здійснення унікальної за своїм характером самореалізація проходить:

1) по-перше, через фільтрацію стихійного впливу, який здійснюється на підлітків і молодь сучасним «культурним» соціумом, цілеспрямованим впливом різних державних і громадських інститутів, та з боку соціального мікросередовища. Взаємодія з індивідуумом тих чи інших громадських закладів та організацій найбільш дієва, коли вона проходить саме через середовище,

складовою якого і є клуб, або клубне чи молодіжне об’єднання [6].

Якщо поглянути на стосунки в системі «культурне середовище – особистість», ми бачимо, що не тільки середовище впливає на особистість, а й воно саме зазнає впливу особистості, змінюючись при цьому.

Отже, чим вищий рівень культури людини, тим помітніший і плідніший її вплив на людей, які оточують її. Чим більше розвинена особистість, тим, як правило, помітніший її вплив на середовище.

Таким чином, спостерігається значне підвищення ролі й значення культурного середовища в процесах залучення до цінностей художньо-естетичної культури. Однією з найважливіших проблем на сучасному етапі розвитку суспільства і особистості стає не тільки розширення контактів з надбаннями культури, але й інтенсивне освоєння культурного середовища.

2) по-друге, враховуючи, що студентський клуб – молодіжне об’єднання, засноване, як правило, на спільності інтересів молодих людей та їх керівників, добровільному включенні в спільну діяльність для вирішення конкретних завдань, ми визначаємо його найбільш сприятливим «полем» для самореалізації молоді. Це положення будується на тому, що саме студентський клуб створює умови (і в цьому сутність його виховного впливу) для задоволення потреб юнаків і дівчат в рівноправному становищі з дорослими і актуалізації можливостей, не запитаних в інших співтовариствах, членами яких вони є, усунення дефіциту змістовного спілкування (в тому числі і різновікового), в розвитку соціальної творчості, вмінні взаємодіяти з людьми, в самореалізації через співробітництво, здійснення яких оптимізує процес усвідомлення кожною молодою людиною своєї ролі в цьому об’єднанні і формування у неї потреб «бути потрібною іншим», «бути запитаною» цим об’єднанням.

3) по-третє, випливаючи з перших двох, наступна обставина уявляється нам такою: стан потреби – це збуджувальна сила студента в особистісній самореалізації, яка сприяє формуванню відповідних здібностей.

Зрозуміло, інтеграція цих обставин здійснюється тільки в роботі студцентру, як головного осередку дозвільної діяльності у закладі вищої освіти

та інших молодіжних формуваннях і визначає готовність до самореалізації, фіксує хід і успішність здійснення цього процесу, формує у студентів відповідні установки (позиції, ставлення, орієнтацію) як членів молодіжних об’єднань.

Останнє, виявляючись в конкретних формах (потягах, бажаннях, задумах, прагненнях, інтересах, цінностях, упевненостях, цілях, нормах) знаходить вираження в установках та програмних і плануючих документах клубу. Ця обставина підтверджується наявністю в програмах більшості функціонуючих молодіжних об’єднань та клубів змістовних основ, які передбачають діяльність спілкування, систему відносин, з допомогою яких молодь пізнає, оцінює, висловлює, розвиває, реалізує себе.

Звичайно, студентський Центр – це сфера діяльності не тільки студентського, а й педагогічного колективу вищого навчального закладу, і в цьому його феномен, як осередку культури.

Як соціально-педагогічному феномену (відкритій, організаційній, природній соціально-педагогічній системі) для громадських об’єднань, і молодіжних зокрема, характерне поєднання комплексу цілей, принципів і змісту діяльності, мережі відносин і зв’язків [40].

Нами вирізненні такі провідні закономірності розвитку особистості студента:

- розвиток особистості повинен бути обумовлений послідовним включенням людини в соціально-предметну діяльність. Чим ширше коло діяльності, в яке включений студент, тим більше збагачена його особистість;

- розвиток особистості має бути органічно пов’язаний з взаємодією і спілкуванням з людьми, які її оточують;

- розвиток особистості тим ефективніший і різноманітніший, чим цілеспрямованіший процес виховання, навчання і за врахування природного творчого потенціалу людини.

Чим більшою мірою викладачі, і зокрема керівники гуртків, заохочують самостійність і впевненість у своїх силах молодих людей, тим вищий ступінь їх

реалізації як особистостей.

Крім цього, у Студентському центрі культури Запорізького національного університету виділені такі головні напрями діяльності:

- виявлення і розвиток індивідуальності кожного члена творчого колективу;
- розвиток організованості,
- відповідальності,
- ініціативності,
- адаптивності [62].

Вирізнення цих пріоритетних напрямів у роботі Центру дозволяє в основному реалізувати поставлене завдання формування соціальної активності студентів та простеження зміни рівня сформованості дозвіллєвої культури студентів.

Аналізуючи модель соціально-культурної діяльності студентського центру ЗНУ як молодіжного об’єднання, ми спиралися на теоретичні ідеї і положення дослідників проблем у галузі соціально-культурної діяльності і керувалися логікою науково-педагогічного дослідження: від цілепокладання, діагностики вихідного стану (опису дійсності, що підлягає моделюванню), через прогнозування (висування гіпотез стосовно досягнення мети) до моделювання (побудова конкретної моделі соціально-культурної діяльності молодіжного клубу), далі до впровадження, оцінки і корекції.

Ми розглядали моделювання як логічний елемент наукового пошуку.

У цьому контексті особливий акцент зроблений на вивченні внутрішнього світу, потенціалу особистості, способів самореалізації молодої людини в напрямках творчої роботи Студентського центру, необхідних умов та форм самореалізації, процесу реалізації творчих сил особистості.

Розглядаючи актуалізацію як процес формування соціальної активності студента та самореалізації особистості, що може здійснюватися як в індивідуальній, так і в спільній діяльності, ми вважаємо, що останнє не тільки сприяє самореалізації молодих людей, але і підсилює їх результати інтеграцією

безлічі окремих проявів у загальному підсумку діяльності всього студентського клубу. Вона буде сприятливим простором самореалізації студентів у разі, якщо існує різноманітна творчо-орієнтована діяльність студентського центру в цілому, пізнання, розвиток, здійснення самореалізації особистості, і означений процес організується з допомогою різноманітних суб'єктних відносин [27].

Процес дозвіллєвої діяльності дозволяє реалізувати індивідуальні схильності й здібності студентів у наступних видах діяльності: музичні здібності у вокальній творчості; пластичні здібності у різних видах хореографії (народний, спортивний та сучасний танці, аеробіка); театральні здібності; інтелектуальні здібності [15].

Процес реалізації індивідуальних схильностей і здібностей у конкретних видах культурно-дозвіллєвої діяльності спрямований на їх розвиток і одержання результатів у вигляді продуктів творчості, з обов'язковою публічною презентацією на різних сценічних майданчиках.

У процесі реалізації індивідуальних схильностей і здібностей студентів розвиваються як художньо-творчі так і професійні, і особистісно-значущі якості студентів.

Аналіз показників самодіагностики студентів свідчить, що процес реалізації їхніх індивідуальних схильностей і здібностей у конкретних видах культурно-дозвіллєвої діяльності сприяє розвитку:

- естетичного сприйняття дійсності;
- впевненості в собі, підвищення самооцінки;
- експресивних способів самовираження, адекватних поставленим цілям в умовах спілкування;
- спрямованості студента на справу;
- вольових якостей, що характеризують регулятивні здібності студента.

Формування досвіду дозвіллєвої діяльності, втілення умінь в її продуктах засноване на розумінні творчості як діяльності, яка припускає орієнтацію організації процесу формування культури дозвілля на всі компоненти цієї діяльності: мотиваційної; змістовної і оціночної [59].

Таким чином, для формування досвіду дозвіллєві діяльності, втілення умінь у продуктах цієї діяльності розроблені повні докладні програми, що організують художньо-творчу роботу студентів по вирішенню завдань, розроблених з урахуванням інформації про зміст і зразки художньо-творчої діяльності.

Охарактеризуємо етапи реалізації дозвіллєвої діяльності студентського центру ЗНУ:

1 етап – стимулюючого впливу.

Завдання цього етапу зводиться до наступного:

- виявити позитивну емоційну позицію студентів,
- закласти основи втілення творчих умінь у продуктах дозвільної діяльності,
- прищепити культуру творчого підходу до вирішення завдань цієї діяльності,
- виробити орієнтовану основу дій з їх вирішення.

2 етап – активно-діючий.

Він спрямований на оволодіння студентами технологією діяльності. Здатність студентів виконувати конкретний вид дозвіллєвої діяльності стає способом їх діяльності у результаті поступового усвідомлення, оволодіння послідовністю дій.

3 етап – узагальнюючий.

На цьому етапі:

- формується готовність студентів самостійно виконувати конкретну культурно-дозвіллєву діяльність;
- пріоритетними напрямками є реалізація результатів цієї діяльності;
- представлення результатів діяльності в різних формах публічної презентації.

Таким чином, формування досвіду дозвіллєвої діяльності в студентському центрі відбувається як єдиний процес, який усвідомлюється студентами і передбачає їхній рух з одного рівня діяльності до іншого.

Узагальнюючи, ми дійшли висновку, що процес формування культури дозвілля студентів ЗВО буде ефективним, якщо в діяльності студентського центру реалізується комплекс педагогічних умов, що включають:

- актуалізацію потреби студентів у дозвіллєвій діяльності, орієнтацію студентів на самореалізацію;
- діагностичний підхід до визначення здібностей студентів;
- розвиток індивідуальних схильностей і здібностей студентів у конкретних видах дозвіллєвої діяльності, розвиток професійних і особистісно значущих якостей студентів;
- формування досвіду дозвіллєвої діяльності, втілення навичок реалізації цієї діяльності.

Студентський центр має необхідні можливості, що забезпечують розвиток цілісної дозвіллєвої діяльності і сприяє самореалізації особистості та соціалізації студентів.

Метою і результатом процесу формування культури дозвілля студентів є особистісне і професійне удосконалення студента, його соціалізація в системі якісного використання вільного часу і діяльності студентського центру ЗВО.

Основним критерієм формування культури дозвілля студентів є діяльність у русі від репродуктивного (відтворювального) рівня до продуктивного (творчого) рівня [31].

Методичні рекомендації що до оптимізації процесу формування соціальної активності студентів та культури їх дозвілля в процесі дозвіллєвої діяльності, в умовах роботи студентського центру.

Студентський центр повинен:

- формувати самостійність студентів урізних видах діяльності;
- виступати регулятором поведінки людей в суспільстві;
- бути вихідним пунктом самосвідомості особистості;
- виступати формою передачі знань і соціального досвіду;
- бути джерелом творчого перетворення індивіда на особистість;
- бути необхідною передумовою життєдіяльності людини і суспільства;

- пропонувати різноманітні види активного (фізкультура, спорт, туризм, розваги і т.д.) та пасивного відпочинку;

- бути джерелом споживання духовних цінностей (читання книг, газет, журналів, прослухування радіо, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв та ін.);

- бути джерелом суспільно-корисної діяльності (громадська робота, раціоналізаторство та винахідництво, різні види художньої творчості, навчання, виховна робота);

- сприяти спільно-творчій діяльності і співробітництву в групах студентів, об'єднаних за інтересами на основі: загальності й доступності; самодіяльності; диференційованого підходу; систематичності й цілеспрямованості; спадкоємності; зацікавленості.

Студентський центр має сприяти самореалізації особистості студента в колективі (організація домінування інтересів студентів, в тому числі і добровільне відвідування центру), цей принцип полягає в тому, що розвиток особистості студента відбувається ефективно тільки тоді, коли він сам, з урахуванням своїх інтересів і можливостей, обере собі студію або гурток до душі; ігнорування цього принципу веде до зниження творчої активності, а іноді й до втрати цих інтересів) [56].

Студентський центр має сприяти самоактуалізації як засобу втілення індивідуальних творчих інтересів, а також саморозвитку і самореалізації особистого зростання в культурно-значущих сферах життєдіяльності суспільства соціалізації як засобу залучення до неформальних громадських процесів і структур [11].

Студентський центр має виступати засобом дозвілля, розваги і розрядки індивідуального і групового напруження.

Студентський центр здійснює розвиток особистості і тим ефективніший і різноманітніший, чим цілеспрямованіший процес виховання, навчання і за врахування природного творчого потенціалу людини. Чим більшою мірою викладачі, і зокрема керівники гуртків, заохочують самостійність і впевненість

у своїх силах молодих людей, тим вищий ступінь їх реалізації як особистостей.

Розвиток особистості у студентському центрі повинен бути обумовлений послідовним включенням людини в соціально-предметну діяльність. Чим ширше коло діяльності, в яке включений студент, тим більше збагачена його особистість.

Таким чином, нами встановлено:

1. На основі аналізу педагогічних джерел можна визначити діяльність студентського центру у виховній системі закладу вищої освіти як педагогічно організованого процесу, а студентський центр як добровільне об'єднання студентів, міжособистісні стосунки яких опосередковані суспільно цінним і особистісно значущим змістом колективної дозвіллєвої діяльності. Учасники цієї діяльності мають реальні можливості для виявлення себе як суб'єктів за рахунок актуалізації творчих здібностей, а також для перенесення набутих і отриманих здібностей в інші сфери життя.

Саме студентський центр дає можливість забезпечення:

- дозвілля як засобу розваги і розрядки індивідуального і групового напруження;

- рекреації як засобу поповнення психофізичних сил, відновлення творчого потенціалу;

- компенсації як засобу залучення до особистісно-значущих культурних цінностей;

- соціалізації як засобу залучення до неформальних громадських процесів і структур;

- самоактуалізації як засобу втілення індивідуальних творчих інтересів, а також саморозвитку і самореалізації особистого зростання в культурно-значущих сферах життєдіяльності суспільства.

Можна вирізнити такі напрями роботи, які здійснюються Центром:

- соціально-адаптивну (надання психолого-педагогічної допомоги в засвоєнні позитивного досвіду в самовизначенні);

- особистісно-розвивальну (врахування індивідуальних інтересів і

здібностей студентів через включення в певну діяльність, що дозволяє самореалізуватися);

- домінування творчих інтересів студентів (йдеться про добровільне відвідування центру);

- самореалізацію особистості студента в колективі (організація спільної творчої діяльності і співробітництва в групах студентів, об'єднаних за інтересами).

Основу педагогічного процесу в студентському центрі складає виховна робота, спрямована на усвідомлення студентами особистого змісту дозвіллєвої діяльності.

Дозвіллєва діяльність студентів визначається нами як активна, цілеспрямована, особистісно і професійно значуща діяльність, спрямована на їхній естетичний розвиток, а також на творче вирішення професійних завдань і особистісне самовдосконалення.

2. Таке розуміння цих категорій визначило наші підходи до організації процесу дозвіллєвої діяльності студентів у рамках діяльності студентського центру й дозволило обґрунтувати комплекс соціально-педагогічних умов його ефективного функціонування і розвитку:

- актуалізацію потреб дозвіллєвої діяльності, орієнтацію студентів на особистісне самопізнання та самореалізацію;

- здійснення діагностичного підходу до визначення здібностей студентів;

- реалізацію індивідуальних схильностей і здібностей студентів у конкретних видах культурно-дозвіллєвої діяльності, розвиток професійних і особистісно значущих якостей студентів;

- формування досвіду дозвіллєвої діяльності, втілення вмінь у продуктах цієї діяльності.

3. Аналіз моделі дозвіллєвої діяльності студентського центру ЗНУ свідчить, що зміст і організаційні форми культури дозвілля розробляються на основі таких принципів:

- принцип природовідповідності, що вказує на необхідність

відповідності будь-якої діяльності природному розвитку людини;

- принцип культуровідповідності формування культури дозвілля визначає відносини між вихованням і культурою, як середовищем, при цьому самовизначення студентів у процесі формування культури дозвілля відбувається на основі усвідомлення конкретної культурної інформації;

- принцип додатковості дозволяє гармонізувати природовідповідне і культуровідповідне за умов відносного домінування будь-якої з цих двох сторін;

- принцип індивідуалізації характеризується спрямованістю до конкретної особистості студента, враховує його особливості, ідеали, ціннісні орієнтації, перспективи;

- принцип збереження соціальної особистості, спираючись на попередні принципи, регулює входження студентів у систему колективних, а потім і соціальних відносин, цей принцип вимагає прояву гуманності, опори на позитивне в особистості студента.

Процес розвитку дозвіллєвої діяльності студентів має рівневий характер і описує розвиток даної діяльності на репродуктивному і продуктивному рівнях.

У процесі дослідження ми дійшли висновку: сприяти розвитку студента може тільки та дозвіллєва діяльність, яка має цілісний, пошуковий і творчий характер.

Під цілісністю, у даному випадку, розуміється повноцінне проходження студентом усіх її структурних компонентів у їх послідовності, взаємозв’язку і єдності: від мотивів – до цілей, від цілей до практичних дій, від практичних дій – до дій контролю й оцінки [33]. Послідовність проходження всіх структурних компонентів дозвіллєвої діяльності в їх цілісності дозволило студентам стати суб’єктом даної діяльності.

Отримані нами результати дозволили зробити такі висновки:

а) стимулювання культурно-дозвіллєвої діяльності та активності молоді найбільш оптимально здійснюється через цілеспрямовану самореалізацію молодих людей з певним культурно-творчим потенціалом, які мають певні

навички лідерства і спроможні створювати навколо себе культурно-дозвіллєве середовище;

б) учасники діяльності центру мають реальні можливості для виявлення себе як суб'єкти за рахунок актуалізації творчих здібностей, а також для перенесення набутих і отриманих здібностей в інші сфери життя;

в) основу педагогічного процесу по формуванню соціальної активності студентів складає виховна робота, спрямована на усвідомлення молоддю особистого змісту дозвіллєвої діяльності;

г) формування культури дозвілля студентів вищого навчального закладу сприятливо впливає на виявлення і розвиток здібностей, схильностей та інтересів, а також творчого потенціалу особистості;

д) цілісність дозвіллєвої діяльності забезпечується єдністю всіх компонентів такої діяльності і припускає проходження її студентами від мотиву до результату, яким є конкретний продукт цієї діяльності й особистісні якісні зміни студента.

Підводячи підсумки, ми дійшли висновку, що модель формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності враховує змістовно-цільову основу організації дозвілля, специфіку студентської субкультури в сучасній соціокультурній ситуації, їх дозвіллєві переваги і базується на широкому використанні педагогічного потенціалу дозвіллєвої сфери із застосуванням сучасних виховних технологій.

Модель формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності має бути побудована на основі наступних концептуальних ідей:

- дозвіллєва діяльність повинна охоплювати широкий спектр форм, що сприяють формуванню соціальної активності;

- для кожного курсу студентів дозвіллєва діяльність повинна бути спланована таким чином, щоб вона сприяла формуванню мотивів до соціальної активності;

- кожен вид дозвіллєвої діяльності повинен вирішувати завдання

розвитку мотивів і реальних можливостей соціально активної особистості;

- кожен вид дозвіллєвої діяльності повинен створювати передумови для перенесення мотивів і реальних можливостей в інші види соціально-професійної діяльності студентів, на основі соціальної активності особистості студента.

Отже, розроблена модель дає змогу представити процес формування соціальної активності студентів. У моделі всі блоки взаємопов'язані, мають певне смислове навантаження і працюють на кінцевий результат – підвищення рівня соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

2.2. Визначення рівнів сформованості соціальної активності студентів

У сучасному освітньому просторі виникла необхідність у підготовці професійно компетентних, соціально активних і конкурентоспроможних фахівців, готових забезпечити суспільству стійкий, безпечний і успішний розвиток, так як суспільство ставить перед людиною все більше ускладнені завдання на самовизначення і самореалізацію, з якими під силу впоратися тільки лише вільній, самостійній, соціально активній особистості.

У Концепції модернізації вищої освіти України говориться, що для розвитку суспільства потрібні сучасно освічені, моральні, заповзятливі люди, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, прогнозуючи їх можливі наслідки, способи до співпраці, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, володіють розвиненим почуттям відповідальності за долю країни [4].

У зв'язку з цим все більшого значення набуває соціальна активність особистості, які у різних суспільно-значимої діяльності, така особистість свідомо орієнтована на вирішення завдань, що стоять перед суспільством, класом, соціальною групою.

Таким чином, велику роль у житті суспільства відіграє студентська

молодь, так як вона являє собою ту соціальну групу, яка несе в собі величезні потенційні можливості майбутнього.

Основними проблемами управління формуванням соціальної активності студентської молоді в даний час є: відсутність необхідних економічних, соціальних, соціокультурних, правових та організаційних умов, неефективність діяльності суб'єктів управління, слабка інформованість студентів про можливості самореалізації та участі в житті суспільства і т.п. [17].

Тому, особливо важливо для розвитку соціальної активності студентів включення їх в суспільно значиму діяльність і перехід від методів впливу до методів співробітництва та методам саморозвитку, що спонукає їх самоосвітню активність, що включають студентів в самовиховання. При цьому студенти повинні освоювати різні форми соціокультурної діяльності, а потім реалізувати відомі їм форми, вносити інновації, розробляти нові форми соціальної активності.

З метою експериментальної перевірки педагогічних умов формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності було проведено експеримент.

Експериментальна робота проводилася на базі Запорізького національного університету. Для організації проведення експерименту було сформовано експериментальну та контрольну групу зі студентів 1-3 курсів. До контрольної групи увійшли 27 студентів, які навчаються за освітньою програмою Психологія, до експериментальної групи віднесено 23 студента, які навчаються за освітньою програмою Соціальна педагогіка.

В якості методів дослідження застосовувалися бесіда, анкетування, тестування, самооцінювання.

Відповідно до поставлених завдань дослідження, проведена нами робота включала три етапи експерименту: констатувальний, формувальний і контрольний.

Констатувальний етап експерименту носив пошуково-діагностичний характер, був спрямований на визначення рівня соціальної активності студентів

у дозвіллєвій діяльності.

На першому етапі було проведено зустрічі в Zoom зі студентами експериментальної та контрольної груп, які навчаються за освітніми програмами «Соціальна педагогіка» та «Психологія».

Метою проведення зустрічей було:

1. Виявлення уявлень студентів про зміст понять «соціальна активність», «соціальна активність студентів» в процесі навчання у ЗВО.

2. Виявлення специфіки розуміння студентів ЗНУ того спектра можливостей розвитку соціальної активності, які можуть бути представлені в процесі становлення особистості.

3. Визначення умов формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

Студентам було запропоновано самостійно надати три визначення поняття соціальної активності. Підсумком першого етапу стала угруповання позначених студентами понять за принципом співвіднесеності (ключовому поняттю, ключовому слову).

На даному етапі почалося здійснення експериментальної роботи, проведення констатувального експерименту; досліджувався зміст соціальної активності студентів. Здійснювався аналіз стану проблеми у філософській, соціологічній, психолого-педагогічній літературі та дослідженнях.

Встановлено, що лише 52,2% студентів експериментальної групи та 59,2% досліджуваних контрольної групи ототожнюють сутність поняття «соціальна активність» зі змістом самовираження, соціальною діяльністю і самореалізацією; до 40% всіх респондентів у кожній групі не змогли дати виразного пояснення свого розуміння поняття «соціальна активність».

В ході констатувального етапу експерименту нами в обох досліджуваних групах студентів було проведено анкетування (Додаток Б) та бесіди.

Шляхом ранжування відповідей студентів (метод самооцінки) визначено якості, що характеризують студента як соціально-активну особистість. До них належать: ініціативність, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність,

творче ставлення, організованість, комунікабельність, справедливість, толерантність, принциповість, необхідна для соціально значущої діяльності. Виявлено рівні сформованості цих якостей. Як найменш сформовані було названо такі якості: принциповість, толерантність, справедливість, комунікабельність та організованість.

Було встановлено, що переважна більшість студентів ЕГ (73,9%) вважають участь у заходах, конференціях, мітингах, спортивних змаганнях цікавим і корисним, що допомагає відчути себе впевненіше в спілкуванні з людьми і відпрацювати професійні навички організації та управління.

Серед студентів КГ лише 40,7% вважають себе соціально активними. З упевненістю можна сказати, що студенти ЕГ вважають себе цілком динамічними і соціально активними людьми.

Студенти групи ЕГ (освітня програма «Соціальна педагогіка») (78,3%) вважають, що активна участь у дозвіллєвій діяльності сприятливо впливає на розвиток здібностей, а також на творчий потенціал. Студенти КГ (освітня програма «Психологія») (62,9%) погоджуються, що соціальна активність, дає можливість для перенесення набутих і отриманих здібностей в інші сфери життя.

Причиною більш високої соціальної активності студентів ЕГ вважаємо соціальну зрілість де вироблено активну життєву позицію, колективізм, прийняття особистістю соціальних норм, прагнення до самовдосконалення, соціальну активність, соціальну відповідальність, орієнтацію на духовні цінності, креативність, що і повинно бути притаманне соціальному педагогу. Причиною більш низької соціальної активності студентів КГ, ми вважаємо, є те що, студенти, в більшості своїй, не оцінюють себе як суб’єкт соціальної та пізнавальної діяльності, недостатньо володіють проектуванням соціально-значимої діяльності, відсутній творчий підхід до діяльності та слабо розвинене прагнення до самореалізації.

Важливим показником, що впливає на соціальне мислення, є задоволеність життям. Цей показник інтегративно відображає ступінь

психологічної комфортності і соціально-психологічну адаптованість студентів. Індекс життєвої задоволеності тісно пов'язаний з рівнем тривожності, активністю, домаганням особистості, характеристиками морального потенціалу, що виражаються в почутті обов'язку та особистої відповідальності за долі інших людей і перспективу розвитку життя.

Для вивчення стану володіння студентами вмінням визначати власні пріоритети у навчально-професійній діяльності з урахуванням соціальних норм та цінностей досліджуваним були поставлені питання про те, якими є їхні життєві пріоритети, що може змінити молодий чоловік у навколишньому світі, чи узгодять вони свої пріоритети з громадськими нормами та вимогами та ін.

Пріоритети студентів, орієнтовані на досягнення забезпеченості визначено у 25,9% опитаних КГ та 26,1% ЕГ, спокійного життя на власне задоволення – 29,6% у КГ та 34,8% у ЕГ, на досягнення професіоналізму – 37,0% студентів КГ та 34,8% студентів ЕГ, у 7,4% студентів КГ та у 4,3% ЕГ – на вдосконалення навколишнього світу.

Більшість опитаних студентів вважає, що соціальна активність, що виявляється ними, впливає на зміну навколишнього світу і зміну самого себе; 14,8% КГ та 17,4% ЕГ вважають, що можна змінити лише себе; 11,1% студентів КГ та 8,7% студентів ЕГ заперечують можливість змін, але з них більшість вважає, що активність дозволяє влаштуватися в рамках існуючих обставин.

З таблиці 2.1 видно, що про узгодження особистих пріоритетів із соціальними нормами не замислюються 29,6% студентів КГ та 26,1% студентів ЕГ; 40,7% студентів КГ та 43,5% студентів ЕГ – не узгоджують їх цілеспрямовано, але вважають, що вони не суперечать громадським нормам та вимогам; лише 14,8% досліджуваних КГ та 21,7% ЕГ цілеспрямовано їх узгоджують і 14,8% у КГ та 8,7% студентів ЕГ орієнтовані на громадські норми та вимоги у їх визначенні.

Дані свідчать про те, що вміння визначати власні пріоритети в житті та професійній діяльності з урахуванням соціальних норм та цінностей у студентів обох груп є недостатньо сформованою, студенти виявляють самодетермінацію

у визначенні пріоритетів, але більшість цілеспрямовано не узгоджує їх із потребами суспільства.

Таблиця 2.1

Розподіл відповідей студентів з питань методики самооцінки соціальної активності

Варіанти відповідей	КГ	ЕГ
Наскільки ваші пріоритети відповідають суспільним нормам?		
Не замислююсь про це	29,6%	26,1%
Орієнтовані переважно на соціальні норми	14,8%	8,7%
Орієнтовані на мої бажання, але не суперечать соціальним нормам	40,7%	43,5%
Відповідають моїм бажанням та соціальним нормам	14,8%	21,7%
Реалізація ваших цілей вплине на покращення …		
Мого життя	14,8%	13,0%
Мого життя та життя моїх близьких	37,0%	34,8%
Життя певного кола осіб	29,6%	30,4%
Життя суспільства	22,2%	21,7%
Дотримуватись соціальних норм і законів…		
Не обов'язково	3,7%	8,7%
Їх потрібно знати, щоб уміти обходити за потреби	33,3%	26,1%
Слід на них орієнтуватися, але чинити по совісті	48,1%	43,5%
Їх потрібно виконувати у будь-якій ситуації	14,8%	21,7%
Чи маєте ви досвід реалізації соціальних ініціатив?		
Ні, не маю	29,6%	30,4%
Ні, але хотів би	37,0%	39,1%
Так, реалізував її сам	22,2%	21,7%
Так, для її реалізації залучив однодумців	11,1%	13,0%
На яку оцінку оцінюєте свої досягнення?		
Незадовільно	3,7%	-
Задовільно	48,1%	30,4%
Добре	40,7%	56,5%
Відмінно	7,4%	13,0%

Для вивчення самооцінки студентами володіння компетенцією постановки мети, що забезпечує реалізацію суб'єктно та соціально значущих пріоритетів було поставлено низку питань: чи ставлять студенти цілі, поліпшення життя якого кола осіб викличе їх досягнення, від кого залежить досягнення цілей та інші.

Результати показали, що дві третини студентів ставлять собі цілі, при цьому довгострокові цілі більш схильні ставити студенти КГ. Студенти вважають, що реалізація цілей вплине на покращення їхнього життя – 14,8% КГ

та 13,0% ЕГ, на покращення їхнього життя, життя близьких та певного кола осіб – 66,7% студентів КГ та 65,2% ЕГ, життя суспільства – 22,2% КГ та 21,7% студентів ЕГ (табл.ж 2.1).

Таким чином, студенти усвідомлено ставлять цілі, орієнтовані на власні сили у їх досягненні, проте в них переважно відображені їхні особистісні пріоритети та недостатньо соціальні.

Для вивчення самооцінки студентами володіння компетенцією самоврядування реалізацією мети соціально прийнятними способами у взаємодії з іншими суб'єктами було поставлено низку питань, серед них: як організована діяльність щодо прояву соціальної активності, чи обов'язкове дотримання соціальних норм і законів студентом при її реалізації, які форми взаємодії переважають, чи мають студенти досвід реалізації власних ініціатив, та інші.

Понад 40% усіх досліджуваних студентів, характеризуючи організацію своєї діяльності, зазначили, що потребують зовнішнього керівництва та допомоги, інші – що вміють працювати самостійно, при цьому лише 20% опитаних вважають, що вміють організувати як свою роботу, так і роботу інших людей.

Дотримуватися у своїй діяльності соціальних норм і законів у будь-якій ситуації готові 14,8% студентів КГ та 21,7% студентів ЕГ, більшість допускає можливість їх недотримання; 33,3% КГ та 26,1% ЕГ – відповідно по необхідності; 48,1% ЕГ та 43,5% ЕГ – якщо це не суперечить совісті; 3,7% студентів ЕГ та 8,7% КГ вважають, що їх дотримуватись не обов'язково (див. табл. 2.1).

Серед опитаних студентів найпоширенішою формою взаємодії є конкурентна взаємодія; готовність відстоювати передусім свої інтереси відзначають 40,7% КГ та 39,1% ЕГ; взаємодія з метою саморозвитку притаманна 37,0% опитаних КГ та 34,8% ЕГ; 14,8% студентів КГ та 17,4% ЕГ віддають перевагу у взаємодії конформності і лише 7,4% студентів КГ та 8,7% ЕГ – співпраці.

Досвід реалізації своїх ініціатив має лише 33,3% студентів КГ та 34,7% ЕГ, з них 22,2% КГ та 21,7% ЕГ реалізували її самі, 11,1% студентів КГ та 13,0% ЕГ залучили до її реалізації однодумців, 66,7% студентів КГ та 69,5% ЕГ його не мають, із них 37,0% КГ та 39,1% ЕГ хотіли б його отримати (табл. 2.1).

Загалом, згідно з даними опитування, лише третина студентів залучена до реалізації ініціатив. Здійснюючи самоврядування власною діяльністю, студенти надають перевагу конкурентній взаємодії співробітництва та допускають недотримання соціальних норм і вимог, що свідчить про недостатнє оволодіння ними компетенцією реалізації соціальної активності.

Для вивчення самооцінки володіння студентами компетенцією рефлексії результатів прояву соціальної активності, її відповідності меті та цінностям особистості та соціуму було поставлено питання про переважний спосіб його реалізації та самооцінку студентами власних досягнень.

Студенти при оцінці власної діяльності та здійсненні рефлексії переважно орієнтуються на думку оточуючих, що відзначили 81,5% опитаних КГ та 78,3% ЕГ, і лише 18,5% у КГ та 21,7% у КГ – на власну думку. Самооцінка студентами власних досягнень, згідно з отриманими даними, відрізняється між групами. Найбільш критичні до себе студенти КГ, із цієї групи 48,1% опитаних оцінюють свої досягнення на «задовільно», а у ЕГ таких студентів 30,4%: оцінки «добре» та «відмінно» у КГ групі собі поставили 40,7% та 7,4% відповідно та лише 3,7% опитаних КГ оцінюють свої досягнення на «незадовільно». У ЕГ 56,5% студентів оцінюють себе «добре» та 13,0% «відмінно» (див. табл. 2.1). Загалом студенти залучені до аналізу та рефлексії своєї діяльності щодо прояву соціальної активності, але переважно орієнтуються на зовнішню оцінку.

Аналізуючи результати порівняльного дослідження самооцінки студентами соціальної активності, можна дійти невтішного висновку у тому, що у освоєнні компетенцій соціальної активності труднощі пов’язані з тим, що переважає індивідуалістична, прагматична спрямованість студентів у її прояві при тривожно низькій готовності до включення до вирішення громадських

завдань, обов'язкового виконання законів та соціальних норм. Студенти переважно виявляють соціальну активність у рамках реалізації актуальних для них цілей, віддають перевагу конкурентним способам взаємодії перед співпрацею. Вони виявляють самодетермінованість у усвідомленні пріоритетів та постановці цілей соціальної активності. Водночас орієнтовані на думку оточуючих при оцінці її результатів, що свідчить про їхню сензитивність до суспільної думки.

Наступною нами використовувалася методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича. Система ціннісних орієнтацій М. Рокича визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і «філософії життя».

Методика «Ціннісні орієнтації» дозволила визначити спрямованість студентів.

Ранжування за ступенем значущості життєвих цінностей дозволило виявити, що найбільш цінними для студентів є:

- здоров'я,
- краса природи і мистецтво,
- наявність хороших і вірних друзів,
- матеріально забезпечене життя,
- свобода.

Другий ранговий рівень займають громадські та професійно значущі цінності:

- любов,
- суспільне визнання,
- активна діяльне життя,
- впевненість у собі,
- життєва мудрість,
- розвиток,
- продуктивне життя,

- пізнання.

І, нарешті, на третьому рівні знаходяться:

- розваги,
- щасливе сімейне життя,
- щастя інших,
- цікава робота,
- творчість.

Така рангова розстановка термінальних цінностей студентів дозволяє говорити про те, що існує проблема в самореалізації особистості. Зокрема, є традиційним для юнацького віку висунення на перші місця цінностей, задіяних у міжособистісних стосунках і емоційно-чуттєвою сфері. Відмінності в ціннісних перевагах пояснюються індивідуальними особливостями респондентів, специфікою особистісного та соціального досвіду.

На думку респондентів, для досягнення поставленої мети людина повинна володіти такими характеристиками: бути акуратним, вихованим, життєрадісним.

Такі особистісні характеристики, як здатність діяти самостійно, рішуче, не відступати перед труднощами, готовність доводити почату справу до кінця, кажуть про певні способи поведінки в даній групі випробуваних, що ведуть до реалізації відповідних термінальних цінностей.

Отже, в роботі з формування соціально активної особистості студентів необхідно орієнтуватися на наступні інструментальні цінності, такі як освіченість, відповідальність, самоконтроль, тверда воля, ефективність у справах. Ранги інших цінностей у всіх вибірках різні, що свідчить про несформованість уявлень про майбутньої діяльності, необхідних для цього рис і властивостей, студенти-першокурсники кожної групи демонструють власну позицію.

Для виявлення життєвих прагнень, які необхідні для побудови перспектив особистісного розвитку, ми застосували методику В. Мільмана «Діагностика мотиваційної структури особистості».

Аналізуючи за даною методикою, для нас мали величезне значення показники, які характеризують спрямованість особистості.

Отримані результати дозволили нам зробити висновок про те, що переважає «життєва» спрямованість особистості. Цей факт є підтвердженням того, що у більшості студентів експериментальної та контрольної груп яскраво виражений мотиваційний профіль особистості, що становить у студентів ЕГ 73,9%, а у студентів КГ 55,6%.

Отже, одні з важливих показників соціальної активності, такі як «загальна активність», «творча активність», «соціальна корисність», не є стійкими для студентів.

Слід зазначити, що проведене нами дослідження з вивчення соціальної активності показало недостатній рівень її сформованості у студентів ЗНУ і дозволило керуватися необхідністю цілеспрямованого і послідовного її формування.

Проведені дослідження свідчать про те, що студенти, в більшості своїй, не оцінюють себе як суб'єкт соціальної та пізнавальної діяльності, відзначено недостатнє володіння проектуванням соціально-значимої діяльності, нестабільність проявів професійної мотивації, відсутність творчого підходу до діяльності та слабо розвинене прагнення до самореалізації.

Отже, у ЗВО ще недостатньо уваги приділяється розвитку соціальної активності студентів. Виявлено низький рівень ефективності впливу суб'єктів управління на формування соціальної активності студентської молоді, що виражається в недостатній мірі реалізації стратегії державної молодіжної політики, слабкою інформованості або незацікавленості студентства в діяльності громадських об'єднань, в деструктивному впливі ЗМІ на самореалізацію і розвиток молодого покоління, в певних світоглядних і ціннісних розбіжностях між викладачами та молоддю.

Також в ході бесід ми отримали уявлення про вільний час студентів.

Виявилося що студенти ЕГ проводить свій вільний час в компанії друзів (78,3%), а студенти КГ вільного від навчання часу просто цілком достатньо

(62,9%).

Третина (33,3%) опитаних студентів КГ – ніколи не були обізнані про діяльність студентських організацій ЗВО, а 13,0% студентів ЕГ – ставляться до них байдуже.

Деякі студенти не мають достатнього уявлення про діяльність студентських організацій. Вони розуміють, що діяльністю подібного роду повинні займатися самі, але частина схильні перекладати свою відповідальність на плечі інших.

Також ми виявили ступінь готовності студентів до прояву ініціативи в організації свого вільного часу.

26,1% студентів ЕГ ніколи не проявляли активність у дозвіллєвій діяльності факультету. 44,4% студентів КГ беруть участь у заходах ЗВО тільки в разі крайньої необхідності (традиційні вузівські заходи).

Бути соціально-активним, брати участь в розроблюваних проектах – це означає мати можливість розвинути здібності, які є основою для виховання управлінського потенціалу.

Дізнатися про те, як ризикувати, експериментувати, планувати майбутнє, отримувати допомогу інших людей і надавати допомогу самому, налагоджувати співпрацю, поєднувати вміння керувати і вміння підкорятися, вміння брати відповідальність на себе і вміння делегувати повноваження, вирішувати проблемні ситуації і конфлікти – все це приходить з досвідом і є невід'ємною частиною професійної культури студента.

Участь у проектах, що поєднують теоретичні знання з практикою, дозволяє студентам проявити активну життєву позицію та придбати цей безцінний досвід, від якого багато в чому буде залежати успішність подальшої професійної кар'єри.

Таким чином, встановлено, що для значної частини студентів характерним є низький рівень сформованості соціальної активності (КГ – 25,9% і ЕГ – 30,4%). На середньому рівні показники варіюють в межах 51,8% – 56,5% (для КГ та ЕГ). Таким студентам властива нестійка потреба до соціальної

активності; нестабільне емоційне ставлення до неї; недостатня обізнаність зі змістом соціальної активності; низький рівень аналізу власної соціальної поведінки та інших; ситуативна дієвість у соціальній сфері. У незначної частки досліджуваних студентів виявлено високий рівень сформованості соціальної активності (КГ – 22,2% і ЕГ – 13,0%) (рис. 2.2.).

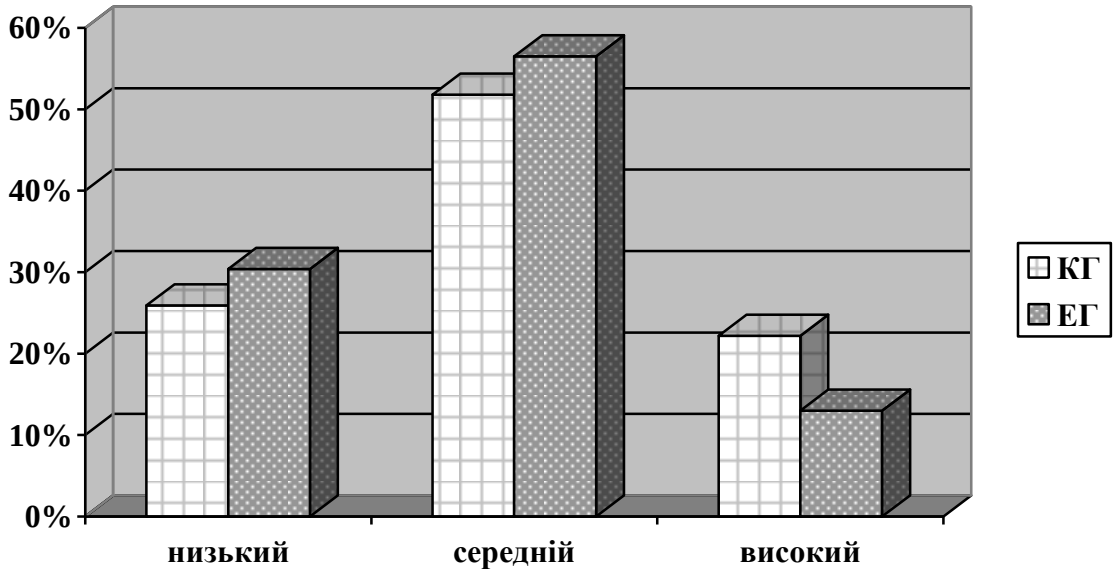

Рисунок 2.2. – Рівні соціальної активності студентів (констатувальний етап експерименту)

Отримані під час констатувального етапу експерименту дані засвідчили необхідність формування соціальної активності студентів, що і обумовило вибір форм і методів експериментальної роботи.

Кожен етап розвитку соціальної активності представлений масовими, груповими та індивідуальними формами діяльності, це важливо, тому що в процесі діяльності необхідно розвивати як вміння роботи в колективі, так і індивідуальну технологію діяльності кожного студента.

Реалізація технології розвитку соціальної активності студентів у виховній системі ЗВО включає:

- активізацію науково-дослідної, методичної, практичної соціально орієнтованої діяльності студентів;

- переклад студента в позицію суб’єкта соціально орієнтованої

діяльності;

- підвищення рівня сформованості умінь, що відповідають різним компонентам соціальної активності і професійно значущих якостей студентів;
- самореалізацію студентів у соціально орієнтованої діяльності.

На формувальному етапі експерименту студенти експериментальної групи брали участь у дискусійному клубі «Активна точка зору». Мета формувального етапу експерименту, що випливає із завдань дослідження, полягала в формуванні соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності. Також зі студентами експериментальної групи було проведено семінар на тему: «Соціальна активність студентів в процесі дозвіллєвої діяльності» (див. Додаток Б).

2.3. Результати експериментальної роботи з формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності

Контрольний етап експерименту передбачав якісний і кількісний аналіз результатів експерименту.

Проведення в експериментальній групі студентів дослідження обумовило необхідність оцінки його ефективності з точки зору успішності формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності.

Вхідний ступень сформованості соціальної активності у студентів було виявлено та оцінено в ході констатувального етапу педагогічного експерименту за допомогою анкетування, бесід, опитування в обох групах.

Подальше дослідження передбачало процедуру анкетування, аналогічну тій, яка проводилася в обох групах студентів на констатувальному етапі, зміст анкети при цьому не змінювався.

В результаті анкетування досліджуваних було отримано дані про рівні сформованості соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка зміни рівня сформованості соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності

Рівні	Контрольна група			Експериментальна група		
	1 зріз	2 зріз	зміни	1 зріз	2 зріз	зміни
Низький	25,9%	25,9%	-3,7%	30,4%	17,4%	-13,0%
Середній	51,8%	48,1%	+3,7%	56,5%	47,8%	-8,7%
Високий	22,2%	25,9%	-	13,0%	34,8%	+21,8%

Дані табл. 2.2 свідчать, що студенти контрольної групи показали збільшення середнього рівня лише на 3,7% та зменшення низького рівня теж на 3,7%. Низький рівень залишився без змін.

Студенти експериментальної групи показали суттєве підвищення високого рівня – на 21,8%, що характеризує покращення рівня сформованості соціальної активності студентів цієї групи, і що дозволить в подальшому проявляти активну життєву позицію.

Динаміку змін рівня сформованості соціальної активності студентів контрольної та експериментальної груп демонструють рисунки 2.3. і 2.4.

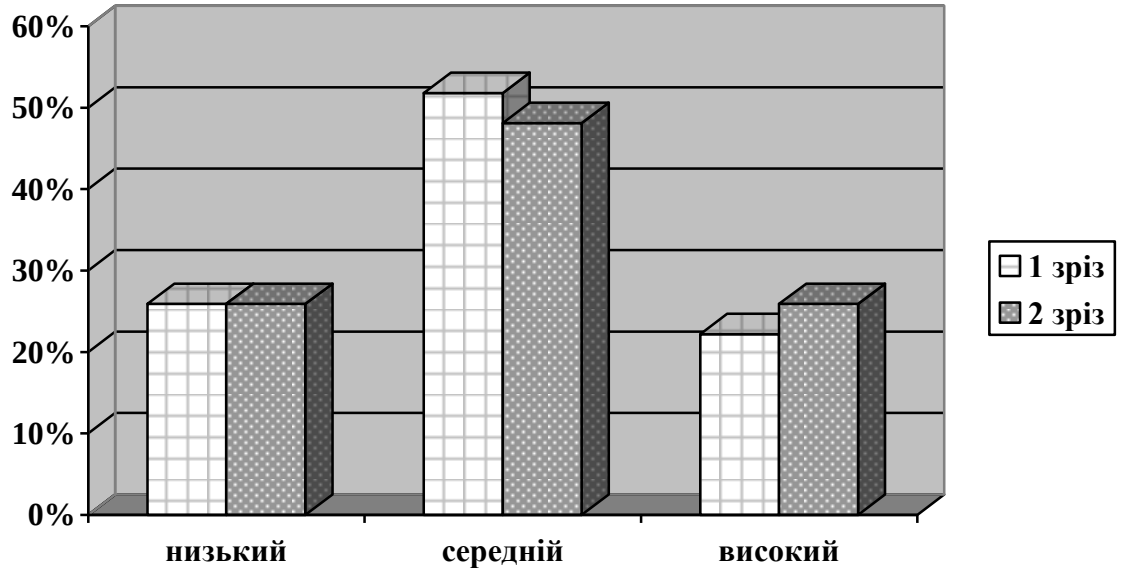

Рисунок 2.3. – Динаміка змін рівня сформованості соціальної активності студентів контрольної групи

На рисунках наочно зображені дані, отримані в результаті повторного анкетування студентів обох груп, в порівнянні з вхідними даними анкетування окремо по кожній групі.

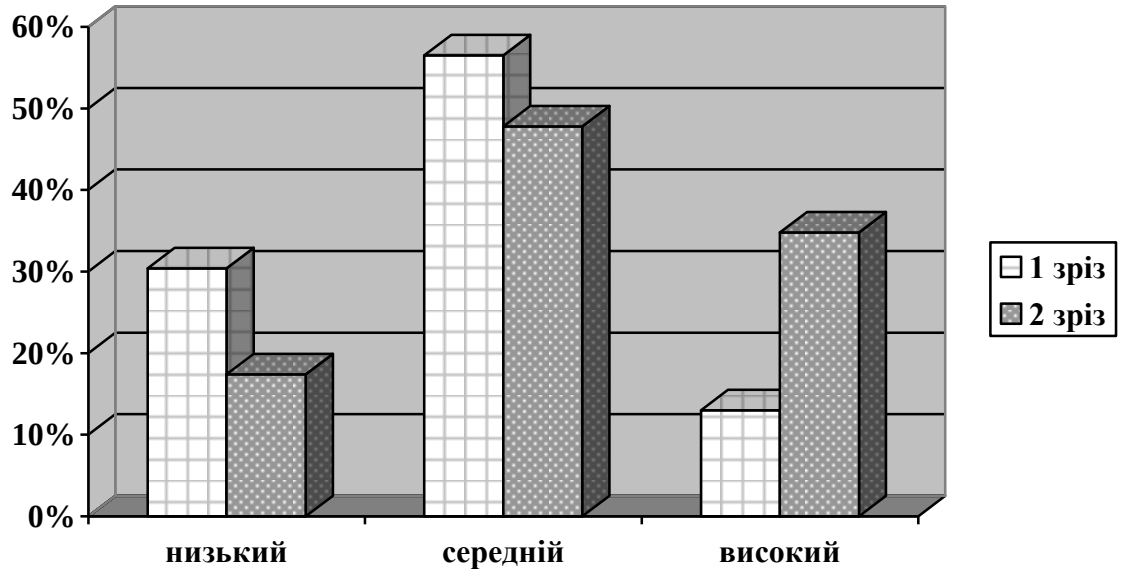

Рисунок 2.4. – Динаміка змін рівня сформованості соціальної активності студентів експериментальної групи

Опираючись на дані табл. 2.2 і рис. 2.3. та 2.4. можна відмітити, що покращення рівня сформованості соціальної активності в процесі дозвіллєвої діяльності спостерігається у студентів контрольної і експериментальної групи.

Таке невелике покращення у контрольній групі ми пояснюємо тим, що після проведення початкового анкетування деякі студенти контрольної групи все-таки зацікавилися певними питаннями і завданнями, що містились в анкеті, і це напевно призвело до їх самостійного опрацювання.

Результати проведеного педагогічного дослідження дозволяють зробити висновок, що завдяки впровадженню дискусійного клубу були отримані більш високі результати, які свідчать про те, що студенти експериментальної групи краще підготовлені до виконання своїх професійних обов’язків і задач в майбутньому.

Отже, можна впевнено говорити про доведення в ході формувального етапу експерименту результативності застосування запропонованої моделі

формування соціальної активності в процесі дозвіллєвої діяльності студентів в умовах навчання в університеті.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування його положень, висновків і рекомендацій у виховному процесі культурно – дозвіллєвої діяльності закладів вищої освіти.

Результати проведеного дослідження дозволяють запропонувати ряд науково-практичних рекомендацій підвищення ефективності процесу розвитку соціальної активності студента:

1) Розвиток соціальної активності студента необхідно здійснювати в цілісній виховній системі професійної підготовки закладу вищої освіти.

2) В виховний процес необхідно включати навчальні завдання моральної орієнтованості.

3) При вирішенні завдань морального вибору, формувати у студентів позитивну установку на прийняття загальнолюдських цінностей, ідеалів і переконань.

4) При організації педагогічної взаємодії – піклуватися про створення творчої атмосфери.

5) Здійснювати диференційований підхід при формуванні індивідуального соціального досвіду і життєвої позиції.

6) Поєднувати індивідуальні та колективні форми роботи студентів.

7) Здійснювати поетапний контроль і корекцію індивідуального процесу розвитку соціальної активності студента.

8) Для розвитку мотиваційно-потребнісного компонента соціальної активності студента необхідно використовувати такі методи і засоби: проблемний виклад навчального матеріалу, метод «ситуації успіху», дискусії, переконання, педагогічні ігри.

9) Використовувати в навчальному процесі евристичний і дослідницькі методи для ефективного формування когнітивного компонента соціальної активності.

10) Для розвитку компонентів соціальної активності необхідно

використовувати дискусії, залучати студентів до аналізу різних точок зору, думок, власної діяльності, соціальної ситуацій.

11) Використання методу соціального проектування дозволяє моделювати майбутню професійну діяльність.

12) Забезпечення організаційно-управлінських та матеріально-технічних можливостей для реалізації різноманітних соціальних ініціатив молоді.

13) Створення умов для соціального просування лідерів різних молодіжних формувань.

14) Створення та підтримка діяльності ресурсних (регіональних) центрів розвитку молодіжного громадського руху.

15) Організація і проведення конкурсів грантової підтримки для різних категорій молодіжних соціально-творчих об’єднань.

Таким чином, розвиток соціальної активності студентів у виховній системі закладу вищої освіти являє собою організований поетапний процес, що дозволяє своєчасно дати оцінку соціальному розвитку особистості студента і при необхідності вносити коригування у виховну систему закладу вищої освіти.

Спираючись на теоретичні положення проблеми розвитку соціальної активності студентів як умови професійного становлення та досвід практичного її вирішення на прикладі освітнього процесу закладу вищої освіти, ми зробили висновок про те, що професійне становлення виступає як особистісної характеристики суб’єкта і служить фоном для розвитку соціальної активності особистості студента, причому студент виступає як суб’єкт пізнавальної та професійної діяльності.

Характер, спрямованість, цілі становлення студентів як активних суб’єктів суспільних відносин, як фахівців, значною мірою впливають на якісні характеристики перспектив розвитку нашого суспільства.

Перетворення соціуму буде успішним, якщо воно забезпечується активним, творчим включенням молодого покоління в процес створення матеріальних і духовних благ.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено результати теоретичного узагальнення та експериментального дослідження проблеми формування соціальної активності студентської молоді у процесі дозвіллєвої діяльності.

У результаті теоретичного аналізу основних підходів до вивчення проблеми активності особистості загалом та соціальної активності студентської молоді зокрема, уточнено поняття соціальної активності як інтеграційної властивості особистості, що характеризується прагненням та внутрішньою готовністю особистості до активних соціально спрямованих дій, визначається суспільно-цінними мотивами, реалізується в ініціативній, творчій соціально значущій діяльності на засадах суб'єктності та самоуправління.

Соціальну активність студента представлено як таку властивість особистості, яка дозволяє йому здійснювати реалізацію різних соціально значущих видів діяльності, в процесі професійного становлення в цілях зміни себе, навколишнього середовища, соціуму, відповідно з власними позитивними ціннісними орієнтаціями і завданнями суспільного розвитку.

Аналіз наукових праць дозволив зробити висновок, що дозвіллєва діяльність є ефективним засобом становлення соціальної активності студента. Дозвіллєва діяльність – це діяльність, спрямована на створення умов для найбільш повного розвитку, самоствердження і самореалізації особистості та групи (студії, гуртки, аматорські об'єднання) у сфері дозвілля. Вона включає в себе все різноманіття проблем з організації вільного часу: спілкування, виробництво і засвоювання культурних цінностей тощо.

З'ясовано, що основу педагогічного процесу з формування соціальної активності студентів складає виховна робота, спрямована на усвідомлення молоддю особистого змісту дозвіллєвої діяльності.

Соціальне виховання студентської молоді в процесі дозвіллєвої діяльності включає комплекс заходів духовно-морального, патріотичного, художньо-

естетичного, інтелектуального, екологічного, спортивно-оздоровчого спрямування, направлених на збагачення духовного, інтелектуального творчого потенціалу особистості, найбільш повний розвиток її здібностей і талантів, формування внутрішньої культури, залучення до культурних цінностей та творчої самореалізації.

Формування соціальної активності студентів – це двосторонній процес, що включає в себе: засвоєння студентом соціального досвіду шляхом входження в виховне середовище ЗВО, систему його соціальних зв'язків і активне відтворення системи соціальних зв'язків студентом за рахунок його активної творчої діяльності.

Розроблено модель формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності, яка представлена логіко-структурною схемою, складові якої поділено на взаємопов'язані блоки (цільовий, змістовний, критеріальний та результативний).

Виявлено педагогічні умови успішного функціонування моделі формування соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності: формування дозвіллєвої культури студентів; підвищення рівня дозвіллєвої активності через залучення до участі в соціально значущих розвиваючих формах дозвілля; використання при організації дозвіллєвої діяльності студентів усієї навколишньої соціокультурної інфраструктури, із залученням фахівців у галузі педагогіки дозвілля; розвиток у студентів умінь і навичок організації дозвіллєвої діяльності; забезпечення реальними умовами для включення в освітні, творчі, оздоровчі, розважальні та інші види діяльності.

Визначено критерії сформованості соціальної активності студентів та виявлено їх показники: мотиваційно-потребністний (інтерес і позитивна мотивація, прагнення до досягнення поставлених соціально цінних цілей; здатність і готовність відстоювати свої ідейно-політичні, духовно-моральні погляди і переконання в конкретних життєвих ситуаціях; прагнення до самовдосконалення і самовиховання), когнітивний (розуміння соціальної, економічної, культурному житті суспільства, державних документів про освіту

і концепцій сучасного виховання, знання сутності та змісту соціальної активності, особистісних якостей, необхідних для прояви соціальної активності, знання вікових, психофізіологічних, духовно-моральних особливостей розвитку особистості), діяльнісний (суспільно-політична активність і громадянська відповідальність; колективізм, здатність до співпраці, уміння планувати й організовувати соціально цінну діяльність і діяти відповідно до наміченого плану; наявність ініціативи, самостійності, відповідальності, свободи при виконанні громадських доручень, трудових справ; вміння спілкуватися, легко вступати в контакт з оточуючими людьми, адаптуватися до мінливих життєвих ситуацій; виконання соціально-проектної діяльності), оцінно-емоційний (оціночні судження, що характеризують ставлення студента до різних видів соціально цінної діяльності, стійкість, глибина, сила емоційних переживань, пов’язаних з життям і діяльністю групи, факультету, ЗВО; здатність оцінювати свою поведінку з точки зору вимог нормативної етики).

На основі визначених критеріїв та показників виявлено та охарактеризовано рівні сформованості соціальної активності студентів в процесі дозвіллєвої діяльності: високий, середній, низький.

Результати констатувального етапу експерименту показали, що для значної частини студентів притаманним є низький (КГ – 25,9% і ЕГ – 30,4%) та середній (КГ – 51,8% та ЕГ – 56,5%) рівні сформованості соціальної активності.

Експериментальне дослідження з впровадження педагогічних умов формування соціальної активності студентської молоді у процесі дозвіллєвої діяльності, а також аналіз результатів, виявив стійку динаміку зростання кількості студентів експериментальної групи, що піднялися на вищий щабель соціальної активності порівняно із студентами контрольної групи. Одержані результати свідчать, що поставлені у дослідженні задачі розв’язано, а ефективність запропонованих педагогічних умов експериментально доведено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова С. В. Сучасні наукові підходи до визначення поняття «соціальна активність особистості». *Освіта на Луганщині*. 2011. № 2. С. 128-133.

2. Аверіна К. Соціально-комунікативні аспекти розвитку соціальної активності майбутнього фахівця соціономічної професії. *Наукові записки.* 2019. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9069/1/Averina_стаття%2025.12..pdf (дата звернення 16.03.2024).

3. Базиленко А. К. Психологічні чинники формування соціальної активності студентської молоді (на прикладі студентського самоврядування) : автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 22 с.

4. Барабанова Н., Грушевська Ю. Формування соціально-ділової компетентності випускників вишів в умовах глобалізації освітнього простору. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 42. С. 26-33.

5. Бартків О. С., Буднік С. В. Виховання дослідницької суб'єктності здобувачів освіти у гуртковій роботі : навч.-метод. посіб Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 188 с.

6. Бойко О. П. Культура дозвілля у суспільстві ризику : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 285 с.

7. Бондаренко Т. В. Соціальне виховання студентської молоді засобами педагогічного краєзнавства : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2012. 24 с.

8. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллєзнавство : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.

9. Булавенко С. Д. Модель формування соціальної активності учнів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 68. С. 33-37.

10. Булавенко С. Змістова структура соціальної активності учнів закладів

загальної середньої освіти. *Молодь і ринок*. 2019. № 5 (172). С. 126-133.

11. Буяльська Т. Б., Прищак М. Д., Мацко Л. А. Робота куратора академічних груп у вищому навчальному закладі : метод. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2010. 154 с.

12. Важинський С. Е., Щербак Т І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

13. Веретенко Т., Бєлоліпцева О. Розвиток соціальної активності студентської молоді в інформаційному суспільстві. *Současná ukrajinistika problémy jazyka, literatury a kultury*. 2016. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/15054/1/T_Veretenko_O_Bieloliptseva_SUPJLK_IL_RSASMVIS.pdf (дата звернення 12.05.2024).

14. Грабовська С., Чолій С. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2010. Т. XII, ч. 1. С. 171-181.

15. Гуцол Л. М. Модель самореалізації студентської молоді в процесі дозвіллєвої діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип. 52. С. 280-285.

16. Денисенко А. О. Педагогіка дозвілля – духовність, інтелект, стратегія. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті*. 2019. № 2. С. 230-233.

17. Заредінова Е. Р. Формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теорія і методика : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 372 с.

18. Інноваційні технології навчання : навч. посібн. / відп. ред. Х. Ш. Бахтіярова. Київ : НТУ, 2017. 172 с.

19. Каковкіна О. А. Теорія виховання: конспект лекцій. Дніпро : [б.в.], 2019. 44 с.

20. Качалова Т. Концептуальні основи проблеми формування соціальної активності студентів (дидактичний аспект). *Педагогіка вищої та середньої*

школи. 2012. № 34. С. 55-62. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/268533542.pdf (дата звернення 18.09.2024).

21. Ковтун Н. М. Воля як основа соціальної активності: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2014. 292 с.

22. Ковтун Н. Рівні і форми соціальної активності у комунікативному просторі глобалізованого суспільства. *Вісник Львівського університету*. 2018. Вип. 17. С. 41-47. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/17_2018/8.pdf (дата звернення 20.09.2024).

23. Концепція національно-патріотичного виховання студентів Запорізького національного університету. *Відділ виховної роботи Запорізького національного університету*. URL: https://sites.znu.edu.ua/liberal_edu/178.ukr.html (дата звернення 18.09.2024).

24. Кулінченко О. С. Соціальна активність студентів як соціально-педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7273/Kulinchenko.pdf?sequence=1 (дата звернення 12.05.2024).

25. Кулінченко О. С. Формування соціальної активності студентів в умовах діяльності органів самоврядування вищого навчального закладу : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2015. 26 с.

26. Лук’янова Л. Б., Аніщенко О. В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 108 с.

27. Мануйлов Є. М. Формування соціальної активності особи студента в процесі навчання у ВНЗ. Вісник *Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 5. С. 12-21.

28. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти : навч.-метод. посіб. Донецьк : [б.в.], 2015. 102 с.

29. Мартіросян Л. Соціокультурний підхід до виховання як методологічна основа дослідження його сутності. *Актуальні питання гуманітарних наук*.

2021. Вип 39, т. 2, С. 229-237.

30. Матвієнко О., Матвієнко І. Взаємозв'язок соціальної активності студентів та освітнього середовища ЗВО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 65, т. 2. С. 311-317.

31. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навч.-метод. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

32. Методичні матеріали для забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Технології соціально-педагогічної діяльності (сфері дозвілля)» / уклад. Г. І. Лемко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2021. 150 с.

33. Методичні рекомендації з курсу «Практикум з організації дозвілля в ДНЗ та ЗОШ» (для студентів денної та заочної форми навчання вищих педагогічних навчальних закладів) / уклад. В. А. Кузьмічова. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. 36 с.

34. Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир : Вид-во О.О. Євенок, 2019. 304 с.

35. Муляр О. П., Балясевич Л. Я., Оліферчук Л. Г. Формування соціально активної особистості учня в умовах «школи повного дня». *Наукові публікації*. 2022. № 2 (114). С. 28-32.

36. Мурзіна А. В., Солодюк Н. В. Соціальна активність особистості студентської молоді – пріоритетний напрямок розвитку українського державотворення. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. Вип. 4. С. 82-87.

37. Нємець Л. М., Вірченко П. А., Сегіда К. Ю. Дискусійний клуб як засіб формування дослідницьких здібностей і компетенцій студентів. *Проблеми сучасної освіти*. 2014. № 5. С. 80-85. URL: https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/download/8835/8357 (дата звернення 10.10.2024).

38. Олійник Г. Теоретичні основи формування культурно-дозвіллєвої діяльності студентської молоді. *Recent issues in education*. 2017. № 2. URL:

http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24914/1/Oliynyk.pdf (дата звернення 22.04.2024).

39. Олійник І., Єрусалимець К. Формування культури дозвілля студентської молоді. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 1 (21). С. 207-212. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/229326453.pdf (дата звернення 10.10.2024).

40. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / В. В. Вербицький та ін. Київ : Педагогічна думка , 2012. 192 с.

41. Паскаль О. В. Система культурно-дозвіллєвої роботи : навч. посіб. Одеса : Університет Ушинського, 2022. 146 с.

42. Паскаль О.В. Соціальна робота у сфері дозвілля : навч. посіб. Одеса : Поліграф, 2007. 120 с.

43. Петрова І. В. Роль та завдання дозвілля в структурі вільного часу людини. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2004. № 57. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18998/Petrova.pdf?sequence=1 (дата звернення 22.04.2024).

44. Приліпка К. О. Виховання цінностей у студентів вищих навчальних закладів. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 30-31 трав. 2019 р.). Полтава, 2019. С. 261-262. URL: http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/11986/1/Prylipka.pdf (дата звернення 16.06.2024).

45. Прищепа С.М. Особистісна активність як основа життєдіяльності школяра. Вісник Черкаського університету Педагогічні науки. 2012. № 8 (221). С. 69-74

46. Романюк І. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації культурно-дозвіллєвої діяльності. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 10 (84). С. 145-155.

47. Рябова З. В. Моделювання та проектування як ефективні засоби забезпечення якості надання освітніх послуг. *Теорія та методика управління*

освітою. 2012. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2012_8_24 (дата звернення 22.04.2024).

48. Саламаха О. Є., Чеховська Г. Ю. Роль культурно-дозвіллєвої діяльності у формуванні здорового способу життя студентської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 11. С. 135-138.

49. Середа І. В., Кисличенко В. А. Спеціальна педагогіка з основами спеціальної дидактики. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2020. 164 с.

50. Словник-довідник з курсу «Філософської антропології» для студентів 2, 3, 4 курсів усіх спеціальностей денної та заочної форм навчання / уклад. А. Г. Чичков, О. М. Башкеєва, О. М. Патеріло. Дніпропетровськ : ДВНЗ УДХТУ, 2014. 20 с.

51. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.

52. Структура та основні принципи діяльності клубного закладу культури / ред. І. В. Сазонова. Сєвєродонецьк [б.в.], 2019. 66 с.

53. Ступак О. Сутність поняття «соціальна активність молоді». *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Педагогічні науки*. 2018. № 1-2 (54-55). С. 164-171.

54. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1988. Т. 2 : Сто порад учителеві. 304 с.

55. Тараненко Г., Кукіна Н. Соціальна активність особистості як засадничий принцип розбудови громадянського суспільства. *Вісник науки та освіти*. 2023. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/4223/4246 (дата звернення 12.08.2024).

56. Тернопільська В. І. Коломієць Т. В., Піонтківська І. О. Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 264 с.

57. Уйсімбаєва М. В. Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі : дис. … канд. пед. наук :

13.00.07. Київ, 2017. 312 с.

58. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 744 с.

59. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта України, 2007. 144 с.

60. Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ф. Л. Левітаса. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с.

61. Хом'юк І. В., Петрук В. А. Формування умінь самостійної роботи у майбутніх інженерів засобами ігрових форм : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2004. 186 с.

62. Центр культури Запорізького національного університету. URL: https://www.znu.edu.ua/ukr/university/pidrozdily/centrkultury (дата звернення 22.09.2024).

63. Цимбалюк Н. М. Дозвілля в Україні. Теоретичні та емпіричні аспекти : монографія. Київ : ДАКККіМ, 2003. 224 с.

64. Annetta L., Cheng M., Holmes S. Assessing twenty-first century skills through a teacher created video game for high school biology students. *Research in Science and Technological Education*. 2010. № 28. P. 101-114.

65. Berkman L. F., Glass T., Brissette I., Seeman T. E. From social integration to health : Durkheim in the new millennium. *Social Science & Medicine*. 2000. № 51. P. 843-857.

ДОДАТКИ

Додаток А

Дискусійний клуб «Активна точка зору»

Процеси професійного та особистісного самовизначення та вдосконалення супроводжують людину протягом усього життя, спонукаючи її до активності, спрямованої на задоволення потреб (як фізичних, так і духовних) за допомогою виконання професійної діяльності. Для того щоб професійна діяльність гармонійно вписувалася в життя людини, сприяла її особистісному вдосконаленню, необхідна грамотна професійна орієнтація як на етапі вибору професійної спрямованості, так і протягом усього життя відповідно до вимог ринку праці та потреб самої особистості.

Сьогодні існують різні форми та методи проведення роботи з розвитку соціальної активності особистості, проте виклики часу вимагають появи нових ефективних форм, однією з яких може стати дискусійний клуб.

Діяльність клубу «Активна точка зору» спрямована на вирішення проблемних ситуацій, пов’язаних із невизначеністю життєвих перспектив, коли молоді люди не хочуть або не можуть самостійно вирішити, що вони хочуть отримати від життя. У зв’язку з цим стають актуальними питання, пов’язані з наданням психологічної та соціальної допомоги у виборі перспектив життєвого та професійного шляху, освоєнням навичок планування, співвідношенням цілей та шляхів їх досягнення. Крім того, актуальність діяльності клубу визначається існуючою суперечністю між потребами ринку праці у збалансованій структурі кадрів та суб’єктивними професійними устремліннями молоді.

Клуб «Активна точка зору» спрямований на формування соціальної активності молоді засобами інтерактивних технологій дозвільної діяльності, яка являє собою комплекс тематично об’єднаних і функціонально збудованих компонентів.

Дискусійний клуб проводиться 2 рази на місяць.

Основними завданнями дискусійного клубу є:

- формування мотивації до дослідницької роботи, сприяння оволодінню студентами науковими методами пізнання, поглибленому та творчому освоєнню навчального матеріалу;

- виховання творчого ставлення до своєї майбутньої професії через дослідницьку діяльність, підвищення якості професійної підготовки молодих фахівців;

- створення і реалізація ефективної системи інформування студентів про події наукового життя як на кафедрі, факультеті, університеті, так і за їхніми межами (конкурси студентських наукових робіт, конференції, програми міжнародного співробітництва, гранти тощо);

- сприяння у підготовці студентів, які проявляють активність й інтерес до науково-дослідної діяльності для участі у конференціях, конкурсах, олімпіадах, програмах, проектах, грантах тощо;

- розвиток у студентів творчих навичок і критичного мислення, виховання культури участі в наукових дискусіях, розвиток навичок публічного виступу тощо.

Педагогічна програма дискусійного клубу «Активна точка зору» з формування соціальної активності молоді засобами інтерактивних технологій дозвіллєвої діяльності являє собою цілісну педагогічно орієнтовану і алгоритмічно вибудувану систему.

Кожен розділ даної програми спрямований на:

- реалізацію довгострокової поетапної педагогічної діяльності з формування соціальної активності молоді засобами інтерактивних технологій дозвіллєвої діяльності;

- створення умов для підвищення рівня сформованості соціальної активності у вигляді інтегративної якості особистості як носія демократичних і гуманістичних відносин у суспільстві;

- розвиток у молодої людини рефлексії та саморегуляції,

- розвиток почуття власної гідності,
- розвиток відповідальності,
- розвиток толерантності,
- формування соціально активної життєвої позиції.

Основними формами роботи дискусійного клубу є такі:

- дебати;
- конкурси
- конференції;
- зустрічі з провідними науковцями у галузі суспільної географії;
- слайд-презентація;
- презентація і захист проектів, звітів за результатами конференцій тощо.

Одною з найбільш ефективних форм роботи дискусійного клубу, на нашу думку, є дебати, під час яких одні студенти виступають у ролі доповідачів з певної проблеми, а інші – у ролі опонентів та рецензентів. Експертами зазвичай виступають незалежні спостерігачі – студенти-магістранти, аспіранти, викладачі кафедри. Спостерігачами можуть бути також викладачі з інших кафедр університету або представники органів державної влади місцевого та обласного рівня, в залежності від тематики, що обговорюється на засіданні дискусійного клубу. Дебати передбачають творчий і організований обмін думками між учасниками, які висловлюють і відстоюють власні погляди. Така форма спілкування між учасниками засідань дискусійного клубу, на нашу думку, є достатньо корисною та ефективною для формування не тільки соціальної активності студентів, а й для подальшого формування їхніх наукових здібностей та компетенцій.

Діяльність клубу базується на демократичних засадах. Участь у його роботі можуть брати всі бажаючі, від першокурсників до декана факультету. Робота клубу відбувається у формі дебатів, де одні студенти виступають у ролі доповідачів з певної теми, а інші – у ролі опонентів та рецензентів. Експертами зазвичай виступають незалежні спостерігачі – студенти, аспіранти, викладачі з інших кафедр університету або представники органів державної влади

місцевого та обласного рівня, залежно від теми, що обговорюється.

Знання та навички, набуті студентами під час засідань дискусійного клубу, допоможуть молодим людям краще орієнтуватися у проблемах сучасного суспільства, підштовхнуть їх до активних наукових пошуків, сформують вміння працювати у команді, знаходити нестандартні рішення вирішення тих чи інших проблем, закладуть основи толерантного спілкування, сформують ораторські здібності тощо. Участь у дебатах дискусійного клубу також допоможе розвити у студентів і інші важливі якості особистості, зокрема – підвищення навчальної мотивації, розвиток самосвідомості, навчить об'єктивно оцінювати себе і своїх товаришив, дозволить студентам вільно висловлювати свою думку, розвине наукове мовлення тощо.

Участь у роботі дискусійного клубу також сприятиме підготовці студентів до науково-практичних конференцій, колоквіумів, семінарів, адже під час дебатів можна навчитися чітко формувати свою думку, логічно, структурно і послідовно будувати свій виступ, відстоювати власну точку зору, давати рецензію своїм опонентам тощо.

Дискусійний клуб можна вважати певним інтелектуальним подіумом, де кожен учасник може продемонструвати нестандартність і оригінальність мислення, вміння вести дискусію, власне бачення обговорюваної теми, не боячись отримати несхвалення оточуючих.

Таким чином, продумана і чітка організація такої форми навчально-виховної роботи як проведення засідань дискусійного клубу сприятиме підвищенню соціальної активності студентів.

Додаток Б

Анкета для студента

Запрошуємо взяти участь у дослідженні, присвяченому вивченню питань, що стосуються соціальної активності студентства.

Просимо відповісти на запропоновані в анкеті питання.

Заповнюється анкета просто: достатньо відвести кружечком номер тієї відповіді, яка найбільш відповідає твоїм думкам.

1. Чи перебуваєте Ви в громадській організації?

а) так, активно беру участь (2);

б) так, малоактивний (1);

в) ні (0).

2. Чи є у Вас суспільне доручення?

а) так (2);

б) дуже рідко (1);

в) немає (0).

3. Як Ви ставитеся до свого дорученням?

а) прагну працювати творчо, бажаю зробити якомога більше (2);

б) в принципі виконую все, що мені потрібно, але не більше того (1);

в) робота обтяжує мене (0).

4. Хотіли б Ви організувати свою студентську організацію на своєму факультеті?

а) так (2);

б) можна було (1);

в) ні (0).

5. Проявляєте Ви активність у дозвіллєвій діяльності ЗВО?

а) так (2);

б) коли це необхідно (1);

в) немає часу (0).

6. Чи переконані Ви в позитивному значенні ЗВО для розвитку людини та для досягнення певних позицій в суспільстві?

а) так (2);

б) не знаю (1);

в) ні (0).

7. Хто надає практичну допомогу у вдосконаленні діяльності Вашої студентської організації?

а) ректорат, деканат (1);

б) зав. кафедри, викладачі (1);

в) не знаю (0).

8. Життєві цілі бувають різні. Чого б Ви хотіли досягти в житті?

а) бути корисним суспільству, мати цікаву роботу (2);

б) зробити кар'єру (1);

в) весело проводити своє дозвілля (0);

9. Якими з перерахованих занять Ви займаєтеся у вільний час?

а) спілкування в колі друзів, читання газет, журналів (2);

б) спорт (1);

в) відпочинок в колі сім'ї (0).

10. Чи завжди Ви вмієте висловлювати свою думку перед аудиторією?

а) без проблем (2);

б) приходиться, коли це необхідно (1);

в) ні, не завжди (0).

11. Чи є й у Вас вільний від навчання час?

а) так, досить (2);

б) так, дуже мало (1);

в) ні, категорично не вистачає (0).

12. Чи приймаєте Ви участь у заходах, що проводяться в університеті?

а) так, із задоволенням (2);

б) так, але в крайньому випадку, і з небажанням (1);

в) ні, не приймаю (0).

13. Чи знаєте Ви, що таке студентські волонтерські організації?

а) так (2);

б) немає (0);

в) щось чула (1).

14. Чи можете сказати про себе, що Ви соціально активний студент?

а) так (2);

б) може бути (1);

в) ні (0).

15. Чи можете сказати, що соціальна активність у дозвіллєвій діяльності допоможе Вам у подальшій професійній і творчій самореалізації:

а) так (2);

б) може бути (1);

в) ні (0).

Дякуємо за співпрацю.

Результати анкетування по даній анкеті, дають можливість на 100% виявити ступінь соціальної активності студента.

Чим більше відповідей А, тим більше балів, тим активніше студент, менше балів Б – мало активний, В – зовсім на активний.

Додаток В

План семінару

1. Що таке соціальна активність?

2. Теорії соціальної активності.

3. Технології підвищення соціальної активності.

4. Умов формування соціальної активності студентів у процесі дозвіллєвої діяльності.

5. Шляхи підвищення соціальної активності студентів у дозвіллєвій діяльності.

Технологічні етапи:

1. Вступний.

Організація процесу взаємодії учасників семінару.

Знайомство.

Збір очікувань.

Вироблення правил роботи в групі.

Регламент роботи.

Обговорення.

Усне «підписування» договору про прийняття правил групової роботи.

2. Формування роботи групи.

Формулювання проблеми.

Обговорення поставленої мети.

Ухвалення групового рішення.

3. Формування малих груп.

Робота в малих групах.

4. Презентація роботи в групах.

Ознайомлення з попередніми підсумками.

5. Постановка питань.

6. Підведення підсумків.

7. Рефлексія: відігрування ситуацій (кейсів), що моделюють процес.

Учасники семінару:

- аналізують власну поведінку,
- отримують зворотній зв’язок від інших членів групи,
- отримують зворотній зв’язок від ведучого,
- вдосконалюють власні розумові навички,
- вдосконалюють комунікативні навички.